

ПЪТЯТ НА БЪЛГАРСКОТО СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ - С РАЗЛИЧНА (НЕ)ПРОХОДИМОСТ ЗА ВСЕКИ УЧЕНИК И СЕМЕЙСТВОТО МУ

Основен доклад за резултатите от проучване на измеренията на достъпа до средно образование в областите Велико Търново, Враца, Кюстендил, Разград и Сливен в рамките на проект

„Равен шанс: достъп до средно образование – политики и практики“

2024

Това издание е изготвено в рамките на проекта „Равен шанс: достъп до средно образование – политики и практики“. Той се реализира от фондация „Тръст за социална алтернатива“ съвместно с Младежка фондация „Арете“, Център за междуетнически диалог и толерантност „Амалипе“, Сдружение „Асоциация Интегро“, Сдружение „Ромска академия за култура и образование“ – Сливен, Сдружение „Нов път“ – Хайредин.

Целта на настоящия доклад, изготвен от проф. д.с.н. Майя Грекова, е открояване на част от невидимите бариери в достъпа (финансова и логистична) до средно образование и на други предизвикателства, които учениците и семействата им срещат, и трябва да преодоляват всеки ден по пътя до и в гимназията. Проучването е реализирано в партньорство с Министерство на образованието и науката, съответните Регионални управления по образование, училища, общински администрации и представители на други ключови институции и страни, имащи отношения по темата.

проф. д.с.н. Майя Грекова, автор

Снимка на предната корица: Младежка фондация “Арете” (Райчо Чапразов)

Подкрепата за фондация „Тръст за социална алтернатива“ (ТСА) е осигурена от Фондация „Америка за България“. Изявленията и мненията, изразени в доклада, принадлежат единствено на фондация „Тръст за социална алтернатива“ и автора на доклада, и не отразяват непременно вижданията на Фондация „Америка за България“ или нейните партньори, или партньори на ТСА.

РАВЕН ШАНС

 **ТРЪСТ
ЗА СОЦИАЛНА
АЛТЕРНАТИВА**

ТСА е неправителствена организация, която оказва финансова подкрепа, за да се намали бедността и да се преодолеят пропуските в образованието и пазарната активност на хората от икономически уязвими групи.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ.....	3
ОСНОВНИ ИЗВОДИ.....	5
ОБЛАСТ ВЕЛИКО ТЪРНОВО.....	9
ОБЛАСТ ВРАЦА.....	21
ОБЛАСТ КЮСТЕНДИЛ.....	34
ОБЛАСТ РАЗГРАД.....	44
ЕДНА РАЗКАЗАНА ИСТОРИЯ.....	55
ОБЛАСТ СЛИВЕН.....	57

УВОДНИ ДУМИ

Сара Перин, Изпълнителен директор на Тръста за социална алтернатива (ТСА)

Като една от водещите граждански организации в България ние подкрепяме активното, пълноценното и равнопоставеното включване в образователния процес на деца от бедни семейства, малцинствени общности и малки населени места в страната. ТСА устойчиво се стреми да допринесе към процеса на разработване на стратегически политики за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България. Заедно със своите партньори се стремим да представим нови перспективи пред дългогодишните и променящите се предизвикателства, свързани с образователните постижения на децата и младежите на България, и прекъсване на цикъла на неравнопоставеност.

Една от водещите инициативи на ТСА през последните 12 г. е „Равен шанс: достъп до средно образование – политики и практики“, която се реализира с финансовата подкрепа на фондация „Америка за България“. Основната цел на програмата е да се увеличи делът на завършващите средно образование ученици в неравностойно положение, особено на ромите, като посрещат някои от финансовите нужди, които често се явяват сериозно препятствие за записване, редовно посещение и успешно завършване на гимназия. Програмата подкрепя одобрените ученици, като покрива разходите им за транспорт до училище, закупува учебници по основните предмети, покрива месечен наем и др. През последните години програмата имаше фокус и върху ниския процент на записване на ромски и други ученици от семейства с ниски доходи в гимназии, като им осигуряваше възможност да посетят средни училища по техен избор в големите градове, за да се запознаят с условията там, защото много често определени гимназии по различни причини остават недостъпни за учениците от малки населени места и от бедни семейства.

За последните 12 години по „Равен шанс: достъп до средно образование – политики и практики“, чрез партньорите на ТСА, са подкрепени със стипендии за транспорт, учебници, наеми и други образователни потребности над 1700 ученици в гимназиална степен от български, турски, ромски и друг малцинствен произход. Над 95% от учениците в програмата успешно приключват учебната година. 95% е и делът на дванадесетокласниците, които завършват средно образование успешно, и успешно полагат държавни зрелостни изпити (ДЗИ) по Български език и литература и по предмета по избор/или от професионалното направление. 53% от подкрепените, които са завършили средно образование през последните 10 години, продължават обучението си в университет, 34% процента работят в България с постоянен трудов договор, а 4% са с постоянна заетост извън страната.

През 2023 г. инициативата отпразнува постигането на ключова цел, за която се застъпва от години (Вж. (НЕ) Видимите социално-икономически бариери пред достъпа до задължително училищно образование: нормативна уредба, политики и практики, 2022 г.): предоставянето на безплатни учебници на всички ученици от 1 до 12 клас.

През периода 2023-2026 г. програмата продължава да подкрепя ученици, като покрива разходите им за транспорт до училище, както и подготовката на 12-класници за успешно явяване на ДЗИ – предизвикателство, което засяга както качеството на училищното образование, така и социално-икономическите възможности на учениците да инвестират в своята частна самоподготовка за тези ключови изпити.

ТСА, заедно с партньорите си от Младежка фондация „Арете“, Център за междуетнически диалог и толерантност „Амалипе“, Сдружение „Асоциация Интегро“, Сдружение „Ромска академия за култура и образование“ – Сливен, Сдружение „Нов път“ – Хайредин провежда картографиране на невидимите бариери в 15 области на страната, свързани с достъпността (финансова и логистична) в етапа на средно образование до училищен транспорт, училищното хранене, учебни помагала и пособия, и други предизвикателства, които учениците в средното образование и семействата им срещат, и трябва да преодоляват всеки ден. Процесът на обследване на специфични предизвикателства по пътя на учениците към средното образование се случва с подкрепата на Министерството на образованието и науката (МОН), Регионалните управления по образованието (РУО), училищата, общинските администрации и представители на други ключови институции, имащи отношения по въпроса.

През изминалата 2023/2024 учебна година в проучването са обхванати областите Велико Търново, Враца, Кюстендил, Разград и Сливен. Представители на партньорските организации на ТСА проведеха теренно проучване и събраха данни в рамките на съответните области. Проучването се ръководеше от проф. д.с.н. Майя Грекова и се проведе по разработена от нея методология.

Настоящият доклад представя моментна картина на трудностите, които учениците и семействата им преодоляват по пътя към средното образование, както и опита на общини и/или училища за преодоляване или negliжиране на съществуващи проблеми. Вярваме, че тези специфични регионални проучвания и моментни картини имат добавена стойност и принос за по-доброто планиране и изпълнение на политики както от страна на МОН, така и от страна на Народното събрание по отношение на достъпа до образование на всички деца и ученици в България от 1-ви до 12-ти клас. Проучването осветлява теми и поставя въпроси, които традиционно стоят в сянката на големите идеи за реформи в образованието.

Авторът на доклада и всички ангажирани страни с процеса на събиране и обработване на данните и информацията нямат претенция за изчерпателност на разглежданите предизвикателства. По-скоро това е опит за структуриране на разговор за нуждите на ученици, семейства, учители, училища и населени места, които често се справят сами с трудностите в образователния процес. Това е възможност да се чуе тяхната гледна точка.

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

Проблемът за достъпа до средно образование има три страни или предусловия, които оказват влияние върху успешното завършване или отпадане от него:

- **ФИЗИЧЕСКИ ДОСТЪП ДО ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНСТИТУЦИЯ/УЧИЛИЩЕ.** В голям брой случаи – т.е. за всички деца, които живеят в населено място, в което няма училище, предоставящо средно образование, придвижването до/от училището предполага финансов и времеви разход. Но отдалечеността не е само физическа, а и социална. Оттук проблематичният достъп до училище се превръща/би могъл да се превърне в причина/повод за отпадане.

- **ДОСТЪП ДО СОЦИАЛНАТА СРЕДА В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА ИНСТИТУЦИЯ/УЧИЛИЩЕ.** Преминаването от едно в друго училище е в общия случай травматично преживяване за децата. Когато то е и преминаване от една в друга образователна степен, трудностите на адаптацията се увеличават. Но когато тези преминавания се случват в различна/непозната социална среда, трудностите нарастват значително.

- **ПРИЕМАНЕ/ВКЛЮЧВАНЕ В ГРУПАТА НА ВРЪСТНИЦИТЕ.** Тези и други трудности на прехода от училище в позната към училище в непозната среда значително се усилват, когато ученикът е носител на разпознаваеми от другите белези на чуждост: ромски произход, неправилен български език, увреждане и др.

Когато едно или повече от тези условия за достъп до средно образование не са налични (или ученикът ги преживява така), рискът от отпадане се увеличава. Той/тя губи мотивация за присъствие, участие, учене.

Настоящото проучване е ограничено – в своя предмет то не включва цялостната проблематика на достъпа до и отпадането от средно образование. Неговият **фокус е физическият достъп до средно образование и свързаните с него трудности: пътуване до/от училище; хранене в училище; общежития за ученици, пътуващи от отдалечени населени места; учебници и учебни материали** (Вж. *Приложение 1* Методология на проучването; Ограничения при интерпретацията на данните; Общи данни за областите).

Проведени са интервюта или са получени писмени отговори на поставените въпроси от:

- експерти на РУО във всяка от петте области;
- общински служители, в чийто ресор е образование, във всяка от общините – общо 40;
- директори/представители на всички основни училища в населени места, в които няма средно училище/гимназия – общо 105;
- директори/представители на всички обединени и средни училища, професионални/профилирани гимназии – общо 132.¹

¹ В проучването не са включени частните училища и училищата, в които се обучават лица, лишени от свобода.

области	основни училища	обединени училища	средни училища	професионални гимназии	профилирани гимназии
Велико Търново	29	2	17	16	3
Враца	16	4	18	10	4
Кюстендил	7	-	4	10	4
Разград	24	-	6	10	3
Сливен	29	-	9	9	3

Ако се ограничим до **фокуса на проучването** – физическият достъп до средно образование и свързаните с него трудности: пътуване до/от училище; хранене в училище; общезития за ученици, пътуващи от отдалечени населени места; учебници и учебни материали, изводите изглеждат ясни и позитивни:

- **Всички ученици** (с незначителни изключения), които завършват основно образование, се записват да продължат образованието си в средни училища и професионални/профилирани гимназии. Тук стои въпросът дали и доколко учениците избират къде да продължат образованието си, каква професия да усвоят.
- **Всички ученици, записани в средни училища и професионални/профилирани гимназии, ползват безплатен транспорт до училището и обратно до населеното място, в което живеят.** В много случаи обаче, поради факта, че се ползва обществен транспорт, чието разписание не е съобразено с началото и края на учебните занятия, ученици закъсняват за първите часове и/или пропускат последни за деня занятия, или просто използват транспорта, но не посещават учебните занятия.
- **В някои случаи и учениците в гимназиален етап или от социално слаби семейства ползват безплатно или на ниска цена хранене в училището.** Различни са мненията на директори относно осигуряването на (безплатно) хранене на учениците от гимназиален етап: някои смятат, че би било добре да се осигурява, но училището няма финансова възможност за това; други – че няма смисъл, тъй като учениците имат вече изградени хранителни предпочитания; трети обръщат внимание, че трябва да се подхожда с разбиране и деликатност в случаите, когато безплатното хранене е за ученици от социално слаби семейства. Но почти всички анкетирани обсъждат осигуряването на (безплатно) хранене на учениците от гледна точка на повишаване на мотивацията за посещение на училище, а не като базова необходимост за някои деца, а за всички ученици – като възможност за общуване, за споделяне на общо пространство извън класната стая.
- **В някои общински центрове и някои училища имат общинско/училищно общезитие.** За нито едно училище и община, в които има училищно/общинско общезитие, не получихме данни колко са учениците, които ги ползват. Някои анкетирани споделят мнението, че общезитието не е добра алтернатива на всекидневното пътуване от/до отдалечено населено място, в което живее ученикът, тъй като би го откъснало от семейството.
- **В някои общини/училища с общински/училищни средства са осигурени безплатни учебници и за учениците от 8-12 клас.** От учебната 2024/2025 година безплатните

учебници по общообразователни предмети и за гимназиален етап ще се осигуряват от държавния бюджет. Анкетирани директори на професионални училища споделят, че това ще е добро, но недостатъчно подпомагане на учениците, тъй като учебниците по предметите от професионалната им подготовка остават платени.

- **Има известен брой отпадащи от средно образование ученици, но този брой – особено в някои области, е незначителен и се дължи основно – според интервюираните, на вътрешна и външна миграция.**

Бихме могли да спрем дотук. Целите на проучването са изпълнени, резултатите – обнадеждаващи, макар че поставят и въпроси, които заслужават по-нататъшни анализи и обсъждане.

Но внимателното вглеждане в данните – включително и съпоставянето им с данни от други източници², постави няколко въпроса:

- **Защо** учениците на изхода на средното образование – завършилите средно образование ученици, са значително по-малко от завършилите основно образование, след като всички (с незначителен като брой изключения) завършили основно образование се записват в 8 клас, а отпадащите са относително малко (в някои от областите). Данните са от НСИ по области за випуска, който е завършил 7 клас през 2018 г. и 12 клас през 2023 г.

- **Скрито отпадане** – това са ученици, които преминават в самостоятелна форма на обучение и не спазват изискванията; ученици, които преминават от клас в клас, без да са овладели минимума знания; ученици, които ту идват в училище, ту не идват, но продължават да се водят по документи като учащи.

- **Различно разбиране** за „завършване на средно образование“ – успешно завършване на 12 клас, за което се получава „удостоверение за завършен втори гимназиален етап на средно образование“ (ЗПУО³, чл. 34. (2)), (съпроводено с участие в абитуриентски бал), НЕ Е завършване на средно образование, което се удостоверява с „диплома за средно образование“, след успешно полагане на държавните зрелостни изпити (ЗПУО, чл. 133).

- **Завършването на първи етап на средно образование** – 10 клас и получаване на „удостоверение за завършен първи гимназиален етап на средно образование“ (ЗПУО, Чл. 131. (1)) и непродължаване във втори етап – 11-12 клас, вероятно не се определя като „отпадане“ от средно образование.

- **Защо има средни училища/гимназии**, в които броят на завършващите средно образование ученици е под 10 души годишно за последните три учебни години?

Във всяка от петте области има средни училища и гимназии, в които за последните три учебни години броят на завършилите – т.е. успешно положили държавните зрелостни изпити и получили диплома за завършено средно образование, е под 10 души. Данните са от Центъра за оценяване в предучилищното и училищното образование към МОН.

² Достъпни данни на сайта на НСИ и поисканите по Закона за достъп до обществена информация данни от Центъра за оценяване в предучилищното и училищното образование към МОН.

³ Закон за предучилищното и училищното образование.

Брой СУ/гимназии, в които завършилите средно образование с успешно положени държавни зрелостни изпити ученици са под 10 в поне две от учебните 2021/2022, 2022/2023, 2023/2024 години

Област	СУ	професионална гимназия	профилирана гимназия
Велико Търново	5	6	1
Враца	4	8	-
Кюстендил	1	3	1
Разград	2	4	-
Сливен	4	4	-

- **Какво е качеството на основното образование**, което получават ученици в паралелки с 1-7 ученици? Има ли ученици, завършващи средно образование, които са получили основното си образование в училища с такива паралелки?

Брой основни училища, включени в проучването (т.е. в населени места, в които няма СУ/гимназия), в които завършилите основно образование ученици са под 10 за учебните 2021/2022 и 2022/2023 години

Област	Брой ОУ в населени места, в които няма СУ/гимназия	Брой ОУ, в които завършилите основно образование ученици са под 10 за учебните 2021/22 и 2022/23 години
Велико Търново	29	18
Враца	16	6
Кюстендил	7	2 (за 1 няма данни за завършилите)
Разград	24	11
Сливен	29	11

Във всяка от петте области има основни училища, от които няма завършили средно образование ученици или те са единици през последните три учебни години. Данните са от Центъра за оценяване в предучилищното и училищното образование към МОН.

На част от въпросите не сме в състояние да отговорим на базата на данните от настоящото проучване. Но имаме аргументи за необходимостта да бъдат обсъдени.

Във всяка от петте области тези и други въпроси позволиха и открояване на „особени случаи“, които също заслужават обсъждане.

ОБЛАСТ ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Кратка социално-икономическа справка за област Велико Търново

Образование

По образователни показатели Велико Търново е на много добра позиция сред останалите области в страната. Делът на децата в детските градини е сравнително висок (90,6% при 87,3% в страната), а нетният коефициент на записване на населението в V–VII клас се повишава през 2022 г. и изпреварва средния за страната – 92,8% в областта при 90,7% в страната. Влошаване се наблюдава при дела на второгодниците, но той остава по-нисък от средния. Представянето на учениците в областта е под средното за страната и през 2023 година. Средният успех на националното външно оценяване по математика след VII клас е 31,2 т. (при 35,3 т. в страната), а на матурата по български език и литература – „Добър“ 3,72 (при „Добър“ 3,93 в страната). Делът на слабите оценки е 18,8% (при 17,9% в страната). Броят на студентите във Велико Търново се увеличава и поставя областта на първо място, изпреварвайки столицата, със 75,5 студенти на хиляда души от населението (при 33,2 на хиляда души в страната). [Велико Търново | Регионални профили \(regionalprofiles.bg\)](https://regionalprofiles.bg)

Безработица по общини за 2022 г.: <https://ime.bg/articles/bezrobotitsa-v-obshtinite-prez-2022-g-vyzstanovyavane-pochti-navsyakyde/>

Велико Търново – 3.1%

Горна Оряховица – 4.9%

Елена – 10.0%

Златарица – 16.8%

Лясковец – 5.5%

Павликени – 8.4%

Полски Тръмбеш – 11.4%

Свищов – 5.2%

Стражица – 15.8%

Сухиндол – 14.0%

Средна работна заплата по общини за 2022 г.: <https://265obshtini.bg/>

Велико Търново – 1410 лв.

Горна Оряховица – 1334 лв.

Елена – 1198 лв.

Златарица – 1110 лв.

Лясковец – 1339 лв.

Павликени – 1333 лв.

Полски Тръмбеш – 1084 лв.

Свищов – 1226 лв.

Стражица – 1193 лв.

Сухиндол – 1068 лв.

За обект на проучването в областта са идентифицирани общо **67 училища**:

- 29 основни училища (от тях 3 защитени)
- 2 обединени училища
- 17 средни училища
- 16 професионални гимназии
- 3 профилирани гимназии

Проведени са интервюта с или е получена писмена информация от:

- представител на всяка от общините,
- с директор (посочено от него/нея лице) на включените в проучването училища.

Налага се да отбележим, че голяма част от респондентите-директори на ОУ и на СУ/гимназии са подхождали с нежелание да споделят както информация, така и собствено мнение по поставените от интервюера въпроси. Това само по себе си е индикатор за наличие на проблеми не само по въпросите на проучването, но и в по-широката област на организацията и качеството на обучението в образователните институции в областта. И е странно, че подобно отношение към интервюерите/въпросите на проучването се случва в областта, която, според приведените по-горе данни на Института за пазарна икономика (ИПИ) за 2022 г., е с най-добра оценка по образователните показатели.

С представител на РУО-Велико Търново не е проведено интервю. Получена е единствено справка с данните от училищата, която ще обсъдим нататък. В справката няма данни за транспорт, хранене, общежитие и за евентуалните им ползватели-ученици. Данните за ученици по училища и образователни етапи са изключително подробни, като освен брой отпаднали от средно образование ученици е посочен и броят на учениците, „преместени в друго населено място“ и „заминали в чужбина“ – дали те са отпаднали или не РУО-Велико Търново няма как да знае.⁴

Според получените от РУО данни, за учебните 2021/2022 и 2022/2023 години в областта е изключение ученик, завършил основно образование да не е записан/а в училище, предоставящо средно образование – потвърждава се и от интервюираните представители на общините,⁵ и от директорите на основните училища, включени в проучването. Всички директори на ОУ отговарят „всички завършили основно образование в нашето училище продължават“.

Според общинските експерти и директори на СУ/гимназии, осигурен е безплатен транспорт за всички ученици, които посещават училище извън населеното място, в което живеят: или с училищни автобуси, или с обществен транспорт. Независимо как точно се осигурява финансирането, всички ученици в гимназиален етап могат да ползват безплатен транспорт.

Освен това в област Велико Търново има няколко ученически общежития:

⁴ Странно е, че нито едно друго РУО не е предоставило подобни данни. Странно е също, че директорите на училища не са споделили такива данни. С изключение на един директор, който заявява, че отпаднали ученици няма, а само заминали в друго населено място или в чужбина. Как РУО-Велико Търново разграничава тези случаи не става ясно.

⁵ Общинските експерти предоставят изчерпателни данни за **пътуващите** ученици, споделят свои виждания по проблемите на средното образование, но и подчертават, че образованието в България е задължително до 16 годишна възраст, поради което няма данни за неучещите над 16 г.

- В гр. **Велико Търново** има „Общинско ученическо общежитие „Колю Фичето“ – издръжка ЕРС [Единен разходен стандарт] на база институция, брой ученици и брой групи и минимална такса, която родителите заплащат. Приемът се осъществява по утвърдени критерии на ученическото общежитие. Материалната база е в много добро състояние“, както и „Общински плувен басейн – изцяло финансиран от Община Велико Търново и безплатен за провеждане на учебните часове по плуване“ (община В. Търново). Колко ученици ползват общежитието не се съобщава. Никой от директорите на СУ/гимназии в града не споменава ползване на общежитие от учениците.
- В гр. **Горна Оряховица**, според общинския експерт, само ПГ по хранителни технологии „Проф. д-р Асен Златаров“ разполага с общежитие, но директорът на ПГ по железопътен транспорт „Никола Вапцаров“ заявява: „няма пътуващи ученици – има осигурено общежитие“. Дали това е едно общежитие, което се ползва от ученици от двете професионални гимназии, или всяка от тях има свое общежитие, не е ясно. Колко ученици ползват общежитие не се съобщава.
- В гр. **Елена** общинският експерт е посочил, че „за тези, които не желаят да пътуват, има добре обзаведено общинско общежитие с 50 места, на които се осигурява обяд“. Колко ученици ползват общежитието не се съобщава.
- В гр. **Златарица** има общежитие на ПГ по механизация на селското стопанство „Никола Златарски“ – директорът на гимназията споделя, че то е безплатно за ползващите го ученици. Колко ученици ползват общежитието не се съобщава.
- В гр. **Павликени** ПГ по аграрни технологии „Цанко Церковски“ има общежитие.
- **Свищовска** професионална гимназия „Алеко Константинов“ предлага общежитие за своите ученици. Колко ученици ползват общежитието не се съобщава.

Може да направим заключението, че проблем с физическия достъп до средно образование в област Велико Търново няма. Осигурено е безплатно пътуване до средно училище/гимназия, както и възможност за ползване на общежитие в 6 от 10-те общински центрове.

По въпроса за осигуряването на безплатно хранене в училището интервюираните директори на СУ, професионални и профилирани гимназии имат различно мнение:

- според някои наличието на безплатно хранене не би оказало влияние върху посещаемостта на учебните занятия, нито за ограничаване на отпадането на ученици от средно образование:

Не смятам, че организирано хранене би увеличило ангажираността на ученици и родители към образователния процес. (ПГ по електротехника и електроника „Михайло Ломоносов“, Горна Оряховица)

- според други, учениците от социално слаби семейства трябва да се подпомагат, а защо не и всички пътуващи ученици:

Обяд има за всички ученици, който се заплаща от техните родители. Осигуряването на средства за храна би съдействало за редовно посещение на училище, но само за учениците, които са от семейства с по-ниски доходи. (СУ „Г.С. Раковски“, Велико Търново)

Няма осигурено хранене в училище. Необходимо е подsigуряване на храна, особено за пътуващите ученици, които тръгват рано от родните си места и се прибират късно след обяд. (ПГ по хранителни технологии „Проф. д-р Асен Златаров“, Горна Оряховица)

- а двама директори споделят как осигуряването на безплатен обяд на нуждаещи се от подпомагане ученици се организира в тяхното училище:

Училището осигурява безплатен обяд, състоящо се от едно основно хранене за всички пътуващи или социално слаби ученици. Основна част от учениците от 8-10 клас са пътуващи, но има и ученици от селото, чийто семейства са затруднени материално. Те също могат да се хранят безплатно. Това решение се взема след разговор с родителите и учениците. Основната бройка за обяд се уточнява в началото на годината, но при необходимост може да се промени – при записване на нов ученик или при възникване на различни обстоятелства. Убедена съм, че осигуряването на безплатен обяд е много важно, но още по-важно според мен е как ще бъде организирано и как ще го получават учениците, за да не се чувстват различни от съучениците си. При нас всички ученици, които са на занималня се хранят безплатно, пътуващите също, затова всички са при равни условия. Това е социална политика на училището. Храната е еднаква за всички – състои се само от основно хранене и хляб. Осигурява се от делегирания бюджет на училището и към настоящия момент е с цена 3.50 лв. за 1 ученик. (Об.У „Петко Рачев Славейков“, с. Джулюница, община Лясковец)

В гимназията е осигурена храна за учениците, които споделят, че родителите им не могат да се справят с изхранването им. Тези ученици биват идентифицирани от класните ръководители. За идентифицираните деца от града и пътуващите ежедневно е осигурена закуска и обяд, а за децата от ученическото общежитие прилежащо към гимназията са осигурени три хранения на ден. Средствата са осигурени от Училищното настоятелство. (Свищовска професионална гимназия „Алеко Константинов“)

Но, въпреки тези данни и споделеното от интервюираните, ако се вгледаме в официалните данни на НСИ за „завършили“ основно и средно образование, възниква въпросът:

Защо учениците, завършили 12 клас през 2022/2023 учебна година са 1228, а когато този випуск е завършвал 7 клас през 2018 г. завършилите ученици са били 2301?⁶

Отговор на този въпрос в голяма степен откриваме в данните от РУО и в някои от интервютата:

- Всички ученици се записват в СУ/ПГ, след което някои от тях отпадат. За други РУО-Велико Търново казва „преместени в друго населено място“, „заминали в чужбина“.

Според данните от РУО-Велико Търново, отпаднали през учебните 2021/2022 и 2022/2023 години са общо: 54 ученици (според данните от училищата – повече от 100⁷) през първата и 65 ученици (според данните от училищата – повече от 130) през втората учебна година. В таблицата са включени и данните от РУО за „преместени...“ – общо 215 и „заминали...“ – общо 208 за учебната 2021/2022 г.; а за учебната 2022/2023 г. данните са дадени общо за „преместени...“ и „заминали“ – общо 472 ученици. Данните относно транспорта, училищното хранене и

⁶ Вж. <https://www.nsi.bg/bg/content/3505/> Динамичен ред: Edu_2.8.9.xls

⁷ Отбелязани в таблицата в червено.

общезитие в следващата таблица са от интервютата с общински експерти и директори на училища.

Ако съберем броя на учениците, които са отпаднали, „преместени...“ и „заминали...“, според данните от РУО-Велико Търново, те са общо 477 за учебната 2021/2022 г. и 537 за учебната 2022/2023 г.

Област Велико Търново	Брой отпаднали / в друго населено място / заминали в чужбина	Брой отпаднали / в друго населено място и заминали в чужбина	Осигурен транспорт	Осигурено хранене; ученическо общезитие
	2021/22	2022/23		
Средни училища				
В. Търново, СУ „Емилиян Станев“	0 / 12 / 6	0 / 8	Да. Пътуват 48 уч. от 12 села до 30 мин.	
В. Търново, СУ „Вела Благоева“	0 / 10 / 11	0 / 16	Да. Пътуват 15 уч. до 40 мин.	
В. Търново, СУ „Владимир Комаров“	5 / 4 / 2	2 / 9	Да. От 6 села	
В. Търново, СУ „Георги С. Раковски“	0	0 / 3		срещу заплащане
Г. Оряховица, СУ „Георги Измирлиев“	0 / 6 / 3	0 / 21	Да. От 7 села и 1 град до 30 мин.	частично се заплаща
Г. Оряховица, СУ „Вичо Грънчаров“	0 / 11 / 10 – 1	0 / 13 – 2	Да. Пътуват 82 уч.	
Елена, СУ „Иван Николов Момчилов“	10 / 6 / 2	12 / 4	Уч. авт. От 25 села до 20 мин.	
С. Майско, община Елена, Об.У „Отец Паисий“	0 / 3 / 24 – 45 ⁸	0 / 21 – 21	Уч. авт. До 30 мин.	не
Златарица, СУ „Св. Кирил и Методий“	1 / 5 / 25	0 / 40	Да. Пътуват 29 уч. до 90 мин.	
Лясковец, СУ „Максим Райкович“	0 / 6 / 3	0 / 5	Да. Пътуват 44 уч. до 30 мин.	безплатен обяд за пътуващите
С. Джулюница, община Лясковец, Об.У „Петко Рачев Славейков“	0 / 13 / 5 – 1	0 / 19 – 4	Да. Пътуват 15 уч. до 20 мин.	
Павликени, СУ „Бачо Киро“	0 / 11 / 10	0 / 23	Да. Пътуват 36 уч. до 30 мин.	
Полски Тръмбеш, СУ „Цанко Церковски“	18 / 18 / 19	12 / 65	Да. Пътуват от 9 села до 20 мин.	безплатен обяд за пътуващи
Свищов, СУ „Цветан Радославов“	3 / 5 / 8	5 / 14	Уч. авт. Пътуват 13 уч. до 30 мин.	
Свищов, СУ „Николай Катранов“	0 / 4 / 0	0 / 8	Да. Пътуват 20 уч. от 8 села до 40 мин.	стол всеки си плаща
Свищов, СУ „Димитър Благоев“	0 / 3 / 7 – 4	0 / 10 – 1	Да. Пътуват 49 уч. от 16 села до 35 мин.	
Стражица, „Ангел Каралийчев“	0 / 17 / 16	0 / 41	Да. Пътуват 80 уч. от 13 села до 25 мин.	стол
С. Камен, община Стражица, СУ „Св. Климент Охридски“	5 / 4 / 6	6 / 18	Да. Пътуват 8 уч. от 4 села до 10 мин.	
Сухиндол, СУ „Св. Климент Охридски“	5 / 7 / 4	3 / 10	Уч. авт. Пътуват 36 уч.	

⁸ Вероятно директорът е посочил общия брой на отпадналите ученици, а не на отпадналите от гимназиален етап, поради което не са включени в общия брой отпаднали.

Професионални гимназии				
В. Търново, ПГ по строителство, архитектура и геодезия „Ангел Попов“	0 / 4 / 1	1 / 1	Да. Пътуват 193 уч. до 45 мин.	
В. Търново, Старопрестолна професионална гимназия по икономика „Д-р Петър Аладжов“	0 / 3 / 2	0 / 3	Да. Пътуват 57 уч. до 30 мин.	
В. Търново, ПГ по електроника „Александър Степанович Попов“	0	0	Да. Пътуват 50 уч. от 7 села до 20 мин.	Не
Велико Търново, ПГ по моден дизайн	2 / 1 / 2	1 / 5	Да. Пътуват 15 уч. от 7 села и др. общини	
Велико Търново, ПГ по туризъм „Д-р Васил Берон“	0 / 1 / 1	0 / 3	Да. Пътуват 140 уч. до 50 мин.	учебен рест. срещу заплащане
Горна Оряховица, Професионална техническа гимназия „Васил Левски“	0 / 27 / 2	0 / 38	Да. Пътуват 39 уч.	
Горна Оряховица, ПГ по електротехника и електроника „Михайло Ломоносов“	0	0	Да. Пътуват 120 уч. до 50 мин.	
Горна Оряховица, ПГ по хранителни технологии „Проф. д-р Асен Златаров“	0 / 6 / 1	0 / 4 – 3	Да. Пътуват 122 уч.	
Горна Оряховица, ПГ по лека промишленост и икономика „Атанас Буров“	0	15 / 5	Да. Пътуват 115 уч. от 9 села и 1 град до 30 мин.	не
Горна Оряховица, ПГ по железопътен транспорт „Никола Вапцаров“	0 / 0 / 2 – 2 ⁹	0 / 3 – 3	Няма пътуващи	Общежитие, храната се заплаща
Златарица, ПГ по механизация на селското стопанство „Никола Златарски“	0 / 1 / 1 – 5	0 / 5 – 7	Уч. авт. Пътуват 19 уч. до 100 мин.	БЧК „топъл обяд“, безплатно общезитие
Павликени, ПГ по аграрни технологии „Цанко Церковски“	1 / 5 / 0 – 12	3 / 11 – 28	Да. Пътуват 138 уч. от повече от 10 села	
Свищов, Професионална държавна търговска гимназия „Димитър Хадживасилев“	0 / 11 / 6	0 / 10	Да. Пътуват 47 уч. до 45 мин.	
Свищовска професионална гимназия "Алеко Константинов"	0 / 1 / 1 – 6	0 / 2 – 5	Да. Пътуват 121 уч. до 45 мин.	
Стражица, ПГ по транспорт "Васил Друмев"	2 / 1 / 4 – 5	1 / 5 – 5	Да. Пътуват 40 уч. от 7 села до 30 мин.	
В. Търново, Спортно училище „Георги Живков“	0 / 1 / 9 – 10	0 / 7 – 7	Няма пътуващи	Общежитие за 132 уч.; храната се заплаща
Профилирани гимназии				
В. Търново, Профилirана хуманитарна гимназия "Св. Кирил и Методий"	1 / 2 / 3	4 / 6	Да. Пътуват 18 уч. От 2 села и 1 град до 20 мин.	Не
В. Търново, Природо-математическа гимназия "Васил Друмев"	0	0	Да. Пътуват 105 уч. до 50 мин.	
В. Търново, Профилirана езикова гимназия "Проф. д-р Асен Златаров"	1 / 6 / 2	0 / 6	Да. Пътуват 171 уч. от 16 села и 7 градове	

⁹ Директорът заявява: „Отпадналите са поради преместване“. Само още един от интервюираните директори определя отпадналите като „преместили се/заминали в чужбина“.

Интервюираните посочват следните причини за отпадане от средно образование:

- **Част от учениците** – независимо дали РУО ги категоризира като отпаднали или като „заминали в чужбина“, **заминават при родителите си в чужбина** и няма никакво основание да мислим, че продължават образованието си там.
- **Част от учениците започват работа, за да подпомагат финансово семействата си.**
- **Част от учениците „губят мотивация“.** Дали обаче е коректно да говорим за „загуба“ на „мотивация“? Дали това не е следствие от отпадане на външни принуди – задължително образование до 16 г. и необходимост от завършен първи гимназиален етап за получаване на възможност за притежаване на свидетелство за правоуправление на МПС, и на материални стимули – помощ при записване в 8 клас, стипендии.¹⁰

Само един директор обръща внимание на „образователните причини за отпадане от училище: „... затрудненията при усвояване на учебния материал, слаб интерес към учебния процес и произтичащото от него желание/нежелание да се посещава училище, наличие на конфликтни отношения със съученици, педагогически причини, които водят до напускане на училище преждевременно, свързани със затруднението и възприемането на учебния материал.“ (Свищов, СУ „Димитър Благоев“). А тъкмо тези причини – образователни и педагогически, се предполага да са фокус на вниманието на учителите и под техен контрол. Тези причини би следвало да се очаква, че учителите са призвани да неутрализират – да събуждат интерес, да подпомагат усвояването на знания, да подпомагат разрешаването на конфликти...

Заминаване в чужбина и започване на работа – предимно ученици в 11ти и 12ти клас. През последната година възрастовата граница за започване на работа става по-ниска – 9-10 клас. Има семейства, които нямат против децата им да работят, дори заедно с родителите. Посещение на училището е на последно място. (ПГ по транспорт „Васил Друмев“, Стражица)

Всички деца до 16 годишна възраст са записани и учат. При проблеми се прилагат мерки за записване или връщане на децата в учебното заведение. Сериозен е проблемът със заминаващите семейства с техните деца в чужбина. Те отписват децата си от училище или детска градина и заминават извън граница, където няма връзка дали продължават да учат. (Община Полски Тръмбеш)

Основно отпаднали ученици са след завършване на 10 клас. Повечето отпаднали заминават в чужбина при родители. (Об.У „Отец Паисий“, с. Майско, община Елена)

Причините [за отпадане от средно образование] са различни, но могат да се открият две основни: Ранните бракове при момчетата от ромския етнос. При момчетата – заминаване за чужбина с цел започване на работа, особено ако член от семейството или роднина живее и работи там. (Об.У „Петко Рачев Славейков“, с. Джулюница, община Лясковец)

¹⁰ Една обява за привличане на кандидат-гимназисти за следващата 2024/2025 учебна година: *Всички специалности са включени в списък от специалности от професии, по които е налице очакван недостиг от специалисти на пазара на труда. Ако изберете тези специалности ще успеете успешно да се реализирате и ще получавате стипендия, независеща от успеха.*

Тази година приемът е в следните специалности: ресторантьор, готвач, техник по транспортна техника, електромонтьор.

Наред с безработицата, ниските доходи, понижения жизнен стандарт, фактор за отпадане е и липсата на постоянна ангажираност от страна на родителите, на доверие и партньорство с тях. Липса на добра връзка и недостатъчна работа с ученици, които имат неприемливо поведение. (Старопрестолна професионална гимназия по икономика „Д-р Петър Аладжов“, Велико Търново)

Основните причини за отпадане на ученици от училище са свързани предимно с незаинтересоваността на родителите за образованието на техните деца – за тези родители образованието не е приоритет; част от семействата имат финансови трудности, което кара част от отпадналите ученици да работят, за да изкарват прехраната си; при момичетата се наблюдава ранно забременяване и раждане на деца. (ПГМСС „Никола Златарски“, Златарица)

Основните причини са: Заминаване в чужбина със семействата си. Нежелание на родителите да пускат децата си да се обучават в друго населено място, поради различни причини и предразсъдъци – „да не избягат“ и да се омъжат /момичетата/, необходимост да помагат в домакинството вкъщи и други подобни. (ОУ „Филип Тотю“, с. Върбовка, община Павликени)

Причините за отпадането на учениците от системата на училищното образование в гимназията могат да бъдат сведени до следните: липса на мотивация у родителите да пращат децата си на училище – образованието не е ценност, финансови, заминаване в чужбина. (Свищовска професионална гимназия „Алеко Константинов“)

Въпреки значителния брой ученици, които РУО обявява за „преместени...“ и „заминали...“ – особено съотнесени към броя на обявените като отпаднали, остава въпросът на какво се дължи значителната разлика между завършилите средно образование през 2023 г. и завършилите основно образование през 2018 година.

Може да допуснем, че голяма част от учениците **не завършват средно образование, въпреки че посещават – поне от време на време, училище до завършването на 12 клас** и вероятно се радват на участие в абитуриентския бал. Защото да завършиш средно образование означава успешно да положиш държавните зрелостни изпити и съответно да получиш диплома.

По Закона за достъп до обществена информация получихме данни за завършилите – успешно положили държавните зрелостни изпити, ученици за три учебни години и за всяко от средните училища и гимназии.¹¹ В следващата таблица са училищата, в които завършилите са **под 10 годишно за поне две от трите учебни години**. Възможно е този нисък брой завършили да е инцидентен, възможно е да се дължи на голям брой отпаднали през годините, възможно е проблемът да е системен. Вероятно в различните случаи проблемът е различен. Отговорът на въпроса защо се е случило така не е в нашата компетентност. Ние можем единствено да насочим вниманието към данните.

¹¹ Данните са от Центъра за оценяване в предучилищното и училищното образование към МОН.

Училище	завършили 2021/22	завършили 2022/23	завършили 2023/24
Профилирана хуманитарна гимназия „Св. Кирил и Методий“, гр. Велико Търново	5	2	14
СУ „Владимир Комаров“, гр. Велико Търново	0	2	5
ПГ по моден дизайн, гр. Велико Търново	7	4	6
Професионална техническа гимназия „Васил Левски“, гр. Горна Оряховица	5	6	5
ПГ по хранителни технологии „Проф. д-р Асен Златаров“, гр. Горна Оряховица	6	5	5
ПГ по железопътен транспорт „Никола Йонков Вапцаров“, гр. Горна Оряховица	6	2	0
СУ „Св. Кирил и Методий“, гр. Златарица	3	3	4
ПГ по механизация на селското стопанство „Никола Златарски“, гр. Златарица	0	0	2
СУ „Цветан Радославов“, гр. Свищов	12	8	7
ПГ по транспорт „Васил Друмев“, гр. Стражица	8	11	5
СУ „Св. Климент Охридски“, с. Камен	0	2	2
СУ „Св. Климент Охридски“, гр. Сухиндол	1	1	0

Нека да обърнем внимание и на основните училища. Всички интервюирани експерти и директори на ОУ твърдят, че всички ученици (с незначителни изключения), които завършват основно образование, се записват да продължат образованието.

В следващата таблица са представени 29 основни училища, които са включени в проучването. Всички те са в населени места, в които няма средно училище/гимназия. Данните за завършилите ученици през 2021/2022 и 2022/2023 г. са получени от РУО-Велико Търново, за някои има потвърждение в интервютата с директори. Подчертани са училищата, в които броят на завършилите ученици и през двете учебни години е под 10 души. Това са общо 18 училища.

Основни училища	Завършили 2021/2022	Завършили 2022/2023
С. Леденик, община В. Търново, „Васил Левски“	2	1
С. Дебелец, община В. Търново, „Д-р Петър Берон“	21	28
С. Балван, община В. Търново, „Св. Иван Рилски“	0	4
С. Ресен, община В. Търново, „Христо Ботев“	10	12
С. Водолей, община В. Търново, „Христо Смирненски“	2	7
С. Самоводене, община В. Търново, „Христо Смирненски“	2	3
С. Церова кория, община В. Търново, „Петко Р. Славейков“ – защитено	4	6
С. Килифарево, община В. Търново, „Неофит Рилски“	5	7
С. Първомайци, община Г. Оряховица, „Елин Пелин“	12	4
Долна Оряховица, община Г. Оряховица, „Св. Кирил и Методий“	18	24
С. Писарево, община Г. Оряховица, „Отец Паисий“	3	1
С. Върбица, община Г. Оряховица, „Васил Левски“	4	2
С. Драганова, община Г. Оряховица, „Климент Охридски“	6	6
С. Поликраище, община Г. Оряховица, „Св. Кирил и Методий“	5	3
С. Беброво, община Елена, „Христо Ботев“ – защитено	5	5
С. Константин, община Елена, „Отец Паисий“	5	5
С. Средно село, община Златарица, „Васил Левски“ – защитено	1	2
С. Бяла черква, община Павликени, „Бачо Киро“	8	10
С. Върбовка, община Павликени, „Филип Тотю“	10	15
С. Батак, община Павликени, „Св. Кирил и Методий“	8	12
С. Раданово, община Полски Тръмбеш, „Св. Кирил и Методий“	12	8
С. Петко Каравелово, Полски Тръмбеш, „Васил Левски“	15	14
С. Алеково, община Свищов, „Христо Ботев“	10	11
С. Морава, община Свищов, „Св. Кирил и Методий“	7	7
С. Овча могила, община Свищов, „Св. Кирил и Методий“	12	15
С. Ореш, община Свищов, „Христо Ботев“	3	9
С. Асеново, община Стражица, „Св. Кирил и Методий“	1	1
С. Виноград, община Стражица, „Св. Климент Охридски“	4	5
С. Кесарево, община Стражица, „Николай Райнов“	6	6

Няколко директори на основни и средни училища и представители на общини заявяват интерес и описват дейности, които са насочени към мотивиране на учениците да продължат образованието си след завършване на 7 клас, както и към подпомагане на ориентацията им къде да изберат да продължат да учат.

Педагогическият ни екип всяка година участва в организираната кампания от РУО-В. Търново Месец на кариерното ориентиране „Мисля за моето бъдеще“ с различни дейности.

В часовете на класа има заложенi теми за кариерно ориентиране. (ОУ „Васил Левски“, с. Леденик, община В. Търново)

Педагогическите специалисти, преподаващи в прогимназиален етап съвместно с образователния медиатор, която е със завършено средно образование, провеждат дейности за мотивиране и подпомагане на учениците, завършващи основно образование и техните родители – посещения в средни училища, представяне на специалностите, материална база и възможности, които предлага всяко училище, съвместни родителски срещи с родители, ученици и представители от средните училища с прием след VII клас и др. (ОУ „Филип Тотю“, с. Върбовка, община Павликени)

Община Свищов организира „Панорама на образованието“. Чрез този форум Общината запознава децата и техните родители с богатата гама от специалности, които да ги привличат и задържат тук в нашата община. Община Свищов работи по различни проекти за уязвими групи: по проект „Социално-икономическа интеграция на уязвимите групи. Интегрирани мерки за подобряване достъпа на образование в община Свищов“ са създадени Общински младежки център и Общински клуб за кариерно развитие „Лидер“. Дейността на Общинския клуб е насочена към кариерното консултиране и професионално ориентиране на учениците от етническите малцинства. Целта на Общинския младежки център е да мотивира учениците и родителите им да посещават редовно учебните занятия в училище, което ще доведе до намаляване на техните отсъствия и оставането им в образователната система.

Но няма как да не (си) зададем въпроса: реалистично ли е мотивирането и ориентирането на учениците да постига търсения резултат в паралелки с 1-7 ученици? Изобщо, как се аргументира съществуването на подобни паралелки/училища? Какъв е смисълът от съществуването на толкова много училища с толкова малко завършващи основно образование ученици? Възможно е броят на завършващите основно образование да е в пъти по-малък от броя на записаните в 5 клас ученици – което обаче е знак за значително отпадане на ученици преди завършване на основно образование? А отпадналите преди 7 клас няма как да не се окажат лишени от достъп до средно образование.

Получените по Закона за достъп до обществена информация данни за завършилите – успешно положили държавните зрелостни изпити ученици за три учебни години и за всяко от средните училища и гимназии, включват и данни за училището, в което те са завършили основното си образование. Нека да проверим колко ученици, завършили средно образование през трите учебни години – 2021/22, 2022/23, 2023/24, са завършили основното си образование в някои от училищата от горната таблица:

- От завършилите средно образование и през трите учебни години, няма нито един ученик, завършил основно образование в ОУ „Васил Левски“, с. Леденик. Селото се намира само на 5 км. от гр. Велико Търново.
- От завършилите средно образование и през трите учебни години, няма нито един ученик, завършил основно образование в ОУ „Отец Паисий“, с. Писарево. Селото се намира само на 4.3 км. от гр. Долна Оряховица

- От завършилите средно образование и през трите учебни години, няма нито един ученик, завършил основно образование в ОУ „Христо Смирненски“, с. Водолей. Селото се намира на 5.7 км. от с. Ресен.
- От завършилите средно образование и през трите учебни години, няма нито един ученик, завършил основно образование в ОУ „Св. Кирил и Методий“, с. Асеново. Селото се намира на 8.2 км. от гр. Стражица.

Известни са и възраженията на жителите на села срещу закриването на училища, и съпротивите на родителите децата да се „извозват“ до училище в друго населено място. Страхове на родителите имат своите основания и тъкмо за справяне с причините и поводите за тези страхове е добре да бъдат насочени усилията и на местни институции, и на училищни колективи, и на НПО. Децата трябва да имат достъп до защитена и безопасна училищна среда, родителите им трябва да се чувстват сигурни, че детето им е в такава среда. Това е безусловна **предпоставка** за добро образование. Но неспособността ни да я гарантираме не бива да се прикрива зад съпротиви и страхове. Защото целта, срещу която едва ли някой би възразил, е да се осигури **добро** образование на децата.

*

*

*

Предложение от общински експерт:

Да се въведат промени в ЗПУО, според които средното образование да бъде задължително.

ОБЛАСТ ВРАЦА

Кратка социално-икономическа справка за област Враца

Образование

Показателите на област Враца в сферата на основното и средното образование остават сравнително добри, но резултатите – относително ниски. Делът на децата в детските градини е висок – 90,6% (при 87,3% в страната). Враца е и сред областите с висок нетен коефициент на записване на населението в V–VII клас и през 2022 г. – 91,7% (при 90,7% в страната). Делът на второгодниците леко намалява и се изравнява със средния за страната – 1,2%. Съответствието между професионалното образование и профила на икономиката в областта нараства през 2023 г. и е близко до средното за страната. Резултатите на учениците от област Враца са сравнително слаби и през 2023 година. Средният успех на националното външно оценяване по математика след VII клас е 26,7 т. (при 35,3 т. в страната). Средният успех на матурите по български език и литература е „Добър“ 3,58 (при „Добър“ 3,93 в страната). Слабите оценки са 24,5% (при 17,9% в страната). Броят на студентите в областта е 8,3 на хиляда души от населението при 33,2 на хиляда души в страната през 2022 година.

[Враца | Регионални профили \(regionalprofiles.bg\)](http://regionalprofiles.bg)

Безработица по общини за 2022 г.:

<https://ime.bg/articles/bezrobotitsa-v-obshtinite-prez-2022-g-vyzstanovyavane-pochtinavsyakyde/>

Борован – 29,3%

Бяла Слатина – 19,5%

Враца – 4,6%

Козлодуй – 9,3%

Криводол – 22,1%

Мездра – 4,9%

Мизия – 18,9%

Оряхово – 21,4%

Роман – 21,0%

Хайредин – 33,9%

Средна работна заплата по общини за 2022 г.: <https://265obshtini.bg/>

Борован – 1027 лв.

Бяла Слатина – 1136 лв.

Враца – 1306 лв.

Козлодуй – 2949 лв.

Криводол – 1302 лв.

Мездра – 1191 лв.

Мизия – 1070 лв.

Оряхово – 1323 лв.

Роман – 1181 лв.

Хайредин – 1025 лв.

За обект на проучването в областта са идентифицирани общо **52 училища**:

- 16 основни училища
- 4 обединени училища
- 18 средни училища
- 11 професионални гимназии
- 3 профилирани гимназии

Проведени са интервюта с или е получена писмена информация от:

- представител на РУО Враца,
- представител на всяка от общините,
- с директор (посочено от него/нея лице) на включените в проучването училища, с изключение на следните училища: ОУ „Васил Априлов“, с. Хърлец, община Козлодуй, ОУ „Васил Кънчов“, с. Моравица, община Мездра, ОУ „Св. Кирил и Методий“, с. Камено поле, община Роман; СУ „Иван Вазов“, Мездра; ПГ „Димитраки Хаджитошин“, Враца; ПЕГ „Йоан Екзарх“, Враца, ППМГ „Акад. Иван Ценов“, Враца, Спортно училище „Св. Климент Охридски“, гр. Враца.

Според експерта от РУО-Враца за учебните 2021/2022 и 2022/2023 години са изключение случаите на ученици, завършили основно образование, които да не са записани в училище, предоставящо средно образование – потвърждава се и от интервюираните представители на общините, и от директорите на основните училища, включени в проучването.

Осигурен е безплатен транспорт за всички ученици: или с училищни автобуси, или с карти за обществен транспорт. Учениците пътуват между 10 и 30 минути в едната посока, в няколко училища от няколко населени места пътуването отнема до 50 минути. Продължителността на пътуването едва ли може да се намали, но вероятно има как да се подобри организацията на маршрутите на ученическите автобуси и да се увеличи техният брой така, че всички ученици да бъдат обхванати от тях, вместо някои да ползват обществен транспорт, който няма как да бъде съобразен с началото и края на учебните занятия.

Немалка част от учениците в Професионална гимназия са пътуващи и учебният им ден започва и завършва различно от останалите ученици. (ПГ по търговия и ресторантьорство, Враца)

11 ученици от 8 – 12 клас са настанени на общежитие и пътуват до родните си места в почивните дни, като те сами организират и заплащат транспорта, както и такса за общежитие.

Промяна в политиката за транспортните разходи да може да се покриват разходите на учениците извън общината. В 8 клас тази година постъпи ученик, който всеки ден пътуваше с такси от с. Малорад и обратно – 12 лв. дневно със собствени средства, тъй като няма организиран транспорт от там – това пък е проблем на липсата на междуселищни транспортни връзки и автобусни линии. (ПТГ „Никола Вапцаров“, Враца)

Осигуряването на безплатни учебници и за учениците от 8-12 клас се споменава само в **едно** интервю като промяна, която ще влезе в сила от следващата учебна година и ще съдейства за подобряване на достъпа до средно образование. Но за учениците в професионални гимназии

остава разходът за учебници по професионална подготовка. От една страна, по различни начини все повече се стимулира ориентацията на учениците към професионално обучение, от друга страна – тъкмо разходите за специализирани учебници остават за сметка на семействата на учениците.

С промени в нормативната и поднормативната уредба от учебната 2024/2025 г. е предвидено осигуряване за безвъзмездно ползване на учебници и учебни комплекти за учениците от VIII до XII клас по всеки един от общообразователните предмети. Необходимост съществува за осигуряване на средства за закупуване на учебници по професионалната подготовка, поради преобладаващия брой семейства с ниски доходи. (ПГ по търговия и ресторантьорство, Враца)

По въпроса за осигуряването на **безплатно хранене** в училището интервюираните директори на СУ, професионални и профилирани гимназии имат различно мнение:

- според някои наличието на безплатно хранене не би оказало влияние върху посещаемостта на учебните занятия, както и за преодоляване на отпадането на ученици от средно образование:

Не е осигурено хранене и не смятаме, че това ще е свързано с редовно посещение и включване в образователния процес. (ПАГ „Никола Вапцаров“, Бяла Слатина)

През предходни учебни години в училището е осигурен топъл обяд с тристепенно меню, като критерий за безплатно получаване на ваучер за хранене беше финансовото състояние на семейството, училището осигуряваше средства за социално слаби ученици. Всички останали ученици имаха достъп със закупуване на купони за деня. Голяма част от учениците нямат навика да се хранят с топла храна и нямаше достатъчно желаещи, за да продължи инициативата. Към момента училището не осигурява хранене. (ПГ „Васил Левски“, Мизия)

- според други, учениците от социално слаби семейства, трябва да се подпомагат и безплатното хранене в училище би съдействало за по-добра посещаемост:

Осигуряването на безплатно хранене категорично би съдействало за ангажираността на учениците и техните родители за редовно посещаване на училище, както и ще намали броя на отпадналите от образователната система. Достъпът да пълноценно и редовно хранене ще повиши и възможностите за учене – голяма част от учениците живеят в лишения, а скритият глад води до дефицити на важни елементи като желязо в организма, което от своя страна намалява способността за учене, понижава се вниманието, мотивацията и концентрацията. (ПГ по търговия и ресторантьорство, Враца)

Няма осигурено хранене. Ако имаше може би децата щяха да са в училище, но гимназията няма възможност с бюджетни средства изцяло да поеме храненето, може би трябва да са целеви средства от МОН. (ПГТ „Коста Петров“, Борован)

Смятам, че подосигуряването на безплатна закуска и обяд би съдействало за редовното посещение и включване в образователния процес. (СУ „Св. Кирил и Методий“, Криводол)

В училището не е осигурено хранене, но в случай, че е това ще доведе до подобряване посещаемостта и ангажираността на учениците към учебния процес. (ПГ „Васил Левски“, Мездра)

- в някои училища се осигурява изцяло или частично покриване на разходите за храна на учениците от социално слаби семейства:

За ученици с тежки финансови проблеми и семействата с няколко деца ученици при нас, родителите не заплащат, а сумата за храна се поема от училищния бюджет. (ОБУ „Св. Кирил и Методий“, с. Девене, община Враца)

Осигурено е храненето на учениците в училище, на столово хранене са. Всеки ученик има достъп до ученически стол. Цена на купон 3,80 лв. за учениците от 1-7 кл. ЦОУД – 3,50 лв. заплащат родителите и 0,30 лв. училището. В града заплатите на родителите са минимални и ще е добре разходите за храна изцяло да са поети от министерството. (СУ „Никола Войводов“, Враца)

Да – кетъринг. Всички ученици имат достъп. Финансира се със собствени средства и поевтиняване на храната за пътуващи деца, които са включени в групи за целодневна организация на учебния ден. Смятаме, че безплатният транспорт/намаление от цената на билета/осигурен транспорт, както и поевтиняване/безплатно столово хранене ще съдейства за ангажиране на учениците и родителите за редовно посещение и включване в образователния процес. (СУ „Христо Ботев“, Враца)

Всеки ученик има достъп до столово хранене в училище. Купоните за храна се финансират 80% от родителите и 20 % от бюджета на училището. За учениците от уязвими групи би помогнало пълното финансиране на храната. (СУ „Отец Паисий“, Враца)

От 8 до 12 клас заплаща се от учениците в размер на 1,50 лв. и се дофинансира от училището което е проблем за училищния бюджет, всеки ученик може да заяви. (СУ „Св. Кл. Охридски“, с. Зверино, община Мездра)

В ПГКО-Кунино, в момента се осигурява изхранването на учениците – те получават закуска, обяд и вечеря. Финансирането е изцяло спонсорирано от Зидаро-каменоделския еснаф „Възраждане“. Но не се знае още колко напред във времето нашите дарители ще проявяват добрата воля да поемат храната на учениците ни. Ние като институция нямаме право да финансираме от училищния бюджет храната на учениците, защото сега съществуващият закон не го позволява. Истината е, че най-вероятно 4/5 от настоящите ученици нямаше да ги имаме в училището, ако нямаше дарената за тях храна и безплатното общежитие. Промяна на финансирането на училищата към министерство на културата¹².

Във Враца има Средношколско **общежитие**. Няма информация колко ученици го ползват.

Приема ученици от всички училища. Осигурява добри битови условия при минимална такса от 30 лв. Намаление на таксата в размер на 50% ползват:

- Ученици с единствен родител;
- Ученици сираци;

¹² Училището се финансира от Министерството на културата.

- Второ и трето дете от едно семейство, настанени в общежитието;
- Деца на родители със степен на инвалидност над 70 %.

Освобождават се от такси:

- Деца кръгли сираци;
- Деца на родител загинал при изпълнение на служебен дълг;
- Деца със степен на увреждане.
- (нова - с р-е № 946/ 24.02.2015г.) Деца с единствен родител със степен на инвалидност над 70 %. (община Враца)

Само един директор на училище е споделил, че ученици ползват това общежитие. Защо не се ползва от ученици и от други училища не е ясно. Но е възможно да е свързано с необходимостта ползващите общежитие ученици сами да осигуряват прехраната си – което би било сериозен разход.

На територията на **Община Мездра** съществува сграден фонд на общинско общежитие, което в момента не се използва по предназначение. От тази учебна година в ПГ „Васил Левски“ гр. Мездра се откри нова специалност „Системен програмист“, която ще привлече ученици от други населени места извън общината и има визия за неговото възстановяване, което ще доведе до подобряване достъпа до средно образование. (община Мездра)

Някои директори, отчитайки осигуряването на безплатен транспорт, както и предстоящото от следващата учебна година безплатно осигуряване на учебници по общообразователните предмети и за учениците от 8-12 клас, като добри национални политики, посочват, че „минималните разходи необходими за редовно посещение на училище са не по-малко от половин минимална работна заплата“ (ПГ по търговия и ресторантьорство, Враца). Т.е. тези политики са добри, но недостатъчни за постигането на заявеното като национален приоритет увеличаване на дела на завършващите средно образование. Което е все по-необходимо за успешна реализация на младите хора в съвременния свят.

Ако се ограничим до осигуряването на физически достъп до средно образование, бихме могли да приемем, че в област Враца няма проблем.

Но, въпреки споделеното от интервюираните, ако се вгледаме в официалните данни на НСИ за „завършили“ основно и средно образование, възниква въпросът:

- **Защо учениците, завършили 12 клас през 2022/2023 учебна година са 918, а когато този випуск е завършвал 7 клас през 2018 г. завършилите ученици са били 1943?**¹³

Според данните от всички интервюирани, отпадналите от средно образование ученици през посочените две учебни години са незначителен брой. Повечето директори на СУ/гимназии твърдят, че отпаднали от тяхното училище няма през учебните 2021/2022 и 2022/2023 години. Според данните от РУО-Враца, потвърдени от директорите, отпадналите са общо 14 ученици през първата и 22 ученици през втората учебна година. В следваща таблица са включени и данните относно транспорта, училищното хранене и общежитие.

¹³ Вж. <https://www.nsi.bg/bg/content/3505/> Динамичен ред: Edu_2.8.9.xls

Област ВРАЦА	Брой отпаднали ученици		Осигурен транспорт ¹⁴	Осигурено хранене; ученическо общежитие
	2021/22	2022/23		
Средни училища				
СУ „Васил Левски”, Бяла Слатина	0	0	Да. Пътуват 90 ученици от 12 села, до 40 мин.	-
СУ „Христо Ботев”, с. Габаре, община Бяла Слатина	0	0	Да. Пътуват 22 ученици от 6 села до 30 мин.	Да, за пътуващите от бюджета на училището
СУ „Христо Ботев”, с. Галиче, община Бяла Слатина	0	0	Да. Пътуват 11 ученици до 20 мин.	-
ОБУ „Христо Ботев”, с. Баница, община Враца	0	0	Да. Пътуват 14 ученици	-
СУ „Козма Тричков”, Враца	0	0	Да. Пътуват 11 ученици	-
СУ „Отец Паисий”, Враца	0	0	Да. Пътуват 33 ученици от 12 села и 2 града	-
СУ „Христо Ботев”, Враца	0	0	Не.	-
СУ „Васил Кънчов”, Враца	0	0	Да. Пътуват 10 ученици до 15 мин.	-
СУ „Никола Войводов”, Враца	0	0	Не. Няма пътуващи	-
ОБУ „Св. Кирил и Методий”, с. Девене, община Враца	0	0	Да. Пътуват 26 ученици от 4 села	Да, 50% от бюджета на училището
ОБУ „Св. Кл. Охридски”, с. Тишевица, община Враца – защитено	0	0	Да. Пътуват 30 ученици	-
СУ „Св. Кирил и Методий”, с. Бутан, община Козлодуй	0	0	Да. Пътуват 12 ученици от 4 села	-
СУ „Христо Ботев”, Козлодуй	0	0	Да. Пътуват 71 ученици от 6 села и 1 град	-
СУ „Св. Кирил и Методий”, Козлодуй	0	0	Да. Пътуват 2 ученици от 2 села	-
ОБУ „Св. Кирил и Методий”, с. Краводер, община Криводол	0	0	Да. Пътуват 15 ученици от 3 села	-
СУ „Св. Кирил и Методий”, Криводол	0	0	Да. Пътуват 73 ученици от 7 села до 30 мин.	-
СУ „Св. Кл. Охридски”, с. Зверино, община Мездра, – защитено	1	1	Да. Пътуват 27 ученици от 7 села до 30 мин.	-
СУ „Иван Вазов”, Мездра	0	0	Да. Пътуват 54 ученици	-

¹⁴ Данните за осигурения транспорт и броя ползватели са предоставени основно от РУО-Враца и са допълвани с данни от интервютата с директори. В някои случаи има незначително разминаване в броя на пътуващите ученици, което не е отразено в таблицата.

СУ „Христо Ботев“, Оряхово	4	1	Да. Пътуват 51 ученици до 50 мин.	-
СУ „Васил Левски“, Роман	0	0	Да. Пътуват 18 ученици	-
СУ „Васил Воденичарски“, Хайредин	0	0	Да. Пътуват 85 ученици от 11 села	-
Професионални гимназии				
ПГ по транспорт „Коста Петров“, с. Борован	4	14	Да. Пътуват 61 ученици от 6 села до 30 мин.	-
ПГ по облекло „Елисавета Багряна“, Бяла Слатина	0	0	Да. Пътуват 136 ученици до 30 мин.	-
Агротехническа гимназия „Н. Вапцаров“, Бяла Слатина	1	0	Да. Пътуват 155 ученици до 40 мин.	-
Професионална техническа гимназия „Н. Й. Вапцаров“, Враца	0	1	Да. Пътуват 60 ученици от 14 села	11 ученици ползват общежитие, което заплащат
ПГ по търговия и ресторантьорство, Враца	4	2	Да. Пътуват 147 ученици от 25 села	-
ПГ „Димитраки Хаджитошин“, Враца	0	0	Не	-
ПГЯЕ „Игор В. Курчатов“, Козлодуй	0	0	Да. Пътуват 127 ученици	-
ПГ „Алеко Константинов“, Мездра	0	2	Да. Пътуват 65 ученици до 45 мин.	-
ПГ „Васил Левски“, Мездра	0	0	Да. Пътуват 39 ученици от 17 села и гр. до 60 мин.	-
ПГ „Васил Левски“, Мизия	0	0	Да. Пътуват 52 ученици от 8 села до 40 мин.	-
с. Кунино, ПГ по каменообработване, Роман ¹⁵	0	1	Не. Пътуват 39 ученици между 40 мин. и 3 ч.	Да, 23 ученици ползват със средства от дарения
Профилирани гимназии				
Спортно училище „Св. Кл. Охридски“, Враца	0	0	Да. Пътуват 11 ученици ¹⁶	Да, лични средства
ПЕГ „Йоан Екзарх“, Враца	0	0	Да. Пътуват 52 ученици	-
ППМГ „Акад. Иван Ценов“, Враца	0	0	Да. Пътуват 30 ученици	-

След като толкова малко са отпадналите, на какво се дължи значителната разлика между броя на завършилите средно образование през 2023 г. и броя на завършилите основно образование през 2018 г.?

¹⁵ Училището се финансира от Министерството на културата.

¹⁶ Училището се финансира от държавния бюджет.

Може да допуснем, че **има скрито отпадане от средно образование**. Ученици, които ту посещават, ту не посещават училище, и/или преминават в следващ клас без да са усвоили предвидения материал, на финала фактически не завършват средно образование, защото **завършване означава успешно полагане на държавни зрелостни изпити и получаване на диплома за средно образование**.

Може да допуснем също, че е налице и различно разбиране за „завършване“ на средно образование. „Всички завършват средно образование в нашето училище“ – заявяват директори. Но преминаването на учениците от 8 до 12 клас и ознаменуване на „победата“ с често пъти пищно участие в абитуриентския бал не е завършване на средно образование. Нормативното разбиране на завършване на средно образование – което националната статистика отчита – е **успешно полагане на държавните зрелостни изпити и получаване на диплома за средно образование**.

И така, от една страна, всички ученици, завършили основно образование, се записват да продължат образованието си в средни училища, професионални и профилирани гимназии; за всички тях е осигурен безплатен транспорт; в някои училища се осигурява топла храна за ученици от социално-слаби семейства, за ученици-сираци; в две общини има общежития за пътуващи от по-далечни населени места ученици. От друга страна, официалните данни отчитат незначителен брой отпадащи от средно образование ученици – поне през учебните 2021/2022 и 2022/2023 години. А резултатът е: два пъти по-малко завършили средно образование през 2023 г. в сравнение със завършилите основно образование през 2018 г.

Някои директори, въпреки заявеното „няма отпаднали ученици от нашето училище“ (през посочените години), имат виждане по проблема и предлагат сериозно обмислен преглед на причините за отпадане:

Причините за отпадане на учениците от образователната система са: финансови трудности – липса на средства за учебни помагала, подходящо облекло, липса на подкрепа от родителите/настойниците, често поради необразоваността на родителите, а оттам и определянето на образованието като недостатъчна ценност. Липсващият родителски авторитет също е предпоставка за отпадане от училище, тъй като води до липса на контрол у децата. Защитната реакция, изразяваща се в бягство от трудности, дължащо се на неуспехите, поради затрудненията за разбиране на учебния материал е педагогическа причина за напускане на училище. (ПГ по търговия и ресторантьорство, Враца)

Причините [за отпадане от средно образование] са комплексни, но сред основните, които могат да се изтъкнат, са следните:

- 1. Липсата на елементарно домашно възпитание, покриващо представите за „санитарния минимум“;*
- 2. Липсата на ценностна система и налагането на „чалга“ модела;*
- 3. Липсата на финансови средства за покриване на разходите за храна и пътуване;*
- 4. Липсата на перспективи за реална реализация след завършване. (Масово се откриват какви ли не „екзотични“ профилирани паралелки в училищата, но реално след завършване се оказва, че всичко е „проформа“ и „рекламен трик“, с които се е целяло единствено набиране на нужната бройка!);*

5. Липсата на базисни знания, които би следвало да бъдат получени в началния и прогимназиалния етап на обучение и без които по-нататъшното обучение е „кауза пердута“. (Роман, ПГ по каменообработване)

По Закона за достъп до обществена информация получихме данни за завършилите – успешно положили държавните зрелостни изпити ученици за три учебни години и за всяко от средните училища и гимназии.¹⁷ В следващата таблица са училищата, в които завършилите са **под 10 годишно за поне две от трите учебни години**. Възможно е този нисък брой завършили да е инцидентен, възможно е да се дължи на голям брой отпаднали през годините, възможно е проблемът да е системен. Вероятно в различните случаи проблемът е различен. Отговорът на въпроса защо се е случило така не е в нашата компетентност. Ние можем единствено да насочим вниманието към данните.

Училище	завършили 2021/22	завършили 2022/23	завършили 2023/24
ПГ по облекло „Елисавета Багряна“, Бяла Слатина	7	8	0
СУ „Св. Кирил и Методий“, с. Бутан	3	0	7
ПГ по транспорт „Коста Петров“, с. Борован	5	10	0
СУ „Христо Ботев“, с. Галиче	6	1	3
ПГ „Димитраки Хаджитошин“, Враца	2	10	5
СУ „Св. Кирил и Методий“, Криводол	4	8	0
ПГ „Алеко Константинов“, Мездра	7	13	8
ПГ по механизация на селското стопанство, Мездра	6	3	0
ПГ „Васил Левски“, Мездра	0	3	2
ПГ „Васил Левски“, Мизия	9	5	0
СУ „Васил Воденичарски“, с. Хайредин	5	10	7
ПГ по каменообработване, с. Кунино	0	2	1

Някои причини за отпадане са трудни – до невъзможност, да бъдат отстранявани чрез държавна политика и/или локални – областни/общински практики. Други обаче заслужават сериозно обмисляне на национално и местно равнище. Нека се вгледаме в случващото се в основните училища в малките населени места на областта. Да, директорите на тези училища или посочените от тях лица, с които са проведени интервютата, споделят, че всички ученици (с незначителни брой изключения), завършващи основно образование при тях, се записват да продължат образованието си в средни училища или гимназии. Някои от тях посочват и причини за отпадане на ученици от средно образование:

Финансови затруднения на социално слабите семейства, ранни бракове, липсва мотивация за учене у учениците, затруднения с възприемането и разбирането на учебния материал, липса на интерес да посещават училище поради усещането, че не се справят, липса на ограмотяване до 4 клас, невъзможност за повтаряне в начален етап. Да, [отпаднали са] 2 ученички. Причини – създаване на семейство, пътуване в чужбина, пренебрежително

¹⁷ Данните са от Центъра за оценяване в предучилищното и училищното образование към МОН.

отношение на родителите към образованието на децата им. (ОУ „Васил Левски“, с. Ракево, община Криводол)

Трудности за ученици, които не завършват средно образование – финансови (има деца, които започват да работят), трудно усвояване на учебен материал, натрупване на неужителни отсъствия заради липсата на транспорт, записване в училища, които не ги привличат и не полагат усилия да се обучават. (ОУ „Отец Паисий“, с. Софрониево, община Мизия)

В следващата таблица са представени 16 основни училища, които са включени в проучването. Всички те са в населени места, в които няма средно училище/гимназия. Данните за завършилите ученици през 2021/2022 и 2022/2023 г. са получени от директорите. Подчертани са училищата, в които броят на завършилите ученици и през двете учебни години е под 10 души. Това са общо 6 училища.

Основни училища	Завършили 2021/22	Завършили 2022/23
с. Добролево, община Борован, „Св. Кирил и Методий“	4	5
с. Малорад, община Борован, „Св. Кирил и Методий“	19	18
С. Попица, община Бяла Слатина, „Св. Кирил и Методий“	15	14
С. Търнава, община Бяла Слатина, „Христо Ботев“	23	22
С. Търнак, община Бяла Слатина, „Г.С. Раковски“	13	17
с. Гложене, община Козлодуй, „Христо Ботев“	23	18
С. Хърлец, община Козлодуй, „Васил Априлов“	13	2
С. Лесура, община Криводол, „Васил Левски“	6	5
С. Ракево, община Криводол, „Васил Левски“	8	9
С. Моравица, община Мездра, „Васил Кънчов“	1	5
С. Крушовица, община Мизия, „Христо Ботев“	10	12
С. Софрониево, община Мизия, „Отец Паисий“	6	8
С. Остров, община Оряхово, „Христо Ботев“ – защитено	14	15
С. Селановци, община Оряхово, „Никола Вапцаров“	20	22
С. Камено поле, община Роман, „Св. Кирил и Методий“ – защитено	3	6
С. Михайлово, община Хайредин, „Горан Червеняшки“	12	13

И директори на основни училища, и представители на общините заявяват интерес и описват дейности, които са насочени към мотивиране на учениците да продължат образованието си след завършване на 7 клас, както и към подпомагане на ориентацията им къде да изберат да продължат да учат.¹⁸

Община Мездра провежда всяка година Образователен форум „Панорама на образованието“, на който учениците правят своя информиран избор за продължаване на образованието си. На него учебните заведения презентират своите специалности и възможностите за реализация, които стоят пред учениците след тяхното завършване.

¹⁸ Общинските експерти предоставят изчерпателни данни за пътуващите ученици, споделят свои виждания по проблемите на средното образование, разказват за ангажираността на общинските администрации с образованието на децата. Но нито общините, нито РУО-Враца имат данни за **неучащите над 16 години** – те не са във фокуса на интереса на която и да е институция, доколкото образованието е задължително до 16 годишна възраст. А директорите на средни училища и гимназии се интересуват само доколкото е необходимо да попълнят бройката на записани в съответен клас ученици.

В училището се правят информационни кампании в часа на класа за запознаване на учениците с възможностите за продължаване на обучението си, лекции и дискусии за кариерно ориентиране на учениците, завършващи 7 клас. (ОУ „Горан Червеняшки“, с. Михайлово, община Хайредин)

В посочения период педагогическият екип работи по проекти и национални програми като „Подкрепа за успех“ и „Заедно за всяко дете“, като активно включваме родителите на учениците в информационни кампании, тренинги и обучения, чиято цел е да няма отпаднали ученици. Работи се върху кариерното ориентиране на учениците още в начален етап, и това е предпоставка за това, че няма отпаднали и непродължили обучението си. (ОУ „Св. Кирил и Методий“, с. Попица, община Бяла Слатина)

Осигуряване на положителен климат и добри взаимоотношения в училище, дейности по привличане и задържане на учениците в училище, повишаване на мотивацията на педагогическия състав в училището, привличане на родителите в партньорство, идентифициране на деца, при които съществува риск от отпадане от училище, създаване на възможност за изява на всеки ученик, окуражаване на успехите и талантите, гостуване на родители и кариерни консултанти в училище и представяне на професиите им пред учениците, междуучилищни инициативи за кариерно ориентиране. Активно съдействие от страна на образователен медиатор и други организации – ЦОП. Работа по проекти: „Равен достъп до училищно образование“, „Успех за теб“. Национални програми: „Заедно в изкуствата и спорта“, „България – образователни маршрути“ (ОУ „Васил Левски“, с. Ракево, община Криводол)

Но няма как да не (си) зададем въпроса: реалистично ли е мотивирането и ориентирането на учениците да постига търсения резултат в паралелки с 1-9 ученици? Изобщо, как се аргументира съществуването на подобни паралелки/училища?

- През двете години – 2021/2022 и 2022/2023 ОУ „Св. Кирил и Методий“, с. Камено поле, община Роман, са завършили съответно 3 и 6 ученици. Данните за училището са единствено от РУО-Враца. Директорът е отказал интервю. Разстоянието от с. Камено поле до гр. Роман е 19.9 км, а до с. Габаре, община Бяла Слатина – 10.8 км.

- През двете години – 2021/2022 и 2022/2023 ОУ „Васил Кънчов“, с. Моравица, община Мездра, са завършили съответно 1 и 5 ученици. Данните за училището са единствено от РУО-Враца. Директорът е отказал интервю. Разстоянието от с. Моравица до гр. Мездра е 5.7 км.

- През двете години – 2021/2022 и 2022/2023 ОУ „Отец Паисий“, с. Софрониево, община Мизия, са завършили съответно 6 (според директора – 5) и 8 ученици. Разстоянието от с. Софрониево до с. Бутан (където има СУ), община Козлодуй, е 4 км.

Какъв е смисълът от съществуването на училища с толкова малко завършващи основно образование ученици? Възможно е обаче броят на завършващите основно образование да е в пъти по-малък от броя на записаните в 5 клас ученици – което да е знак за значително отпадане на ученици преди завършване на основно образование? А отпадналите преди 7 клас няма как да не се окажат лишени от достъп до средно образование.

Получените по Закона за достъп до обществена информация данни за завършилите – успешно положили държавните зрелостни изпити ученици за три учебни години и за всяко от средните училища и гимназии, включват и данни за училището, в което те са завършили основното си

образование. Нека да проверим колко ученици, завършили средно образование през трите учебни години – 2021/22, 2022/23, 2023/24, са завършили основното си образование в някои от училищата от горната таблица:

Училище	2021/22	2022/23	2023/24
с. Добролево, община Борован, „Св. Кирил и Методий“	2	2	0
С. Лесура, община Криводол, „Васил Левски“	1	3	4
С. Ракево, община Криводол, „Васил Левски“	1	1	2
С. Моравица, община Мездра, „Васил Кънчов“	0	0	1
С. Софрониево, община Мизия, „Отец Паисий“	7	5	1
С. Камено поле, община Роман, „Св. Кирил и Методий“ – защитено	0	1	0

Нека проверим и дали има завършили средно образование през трите учебни години, които са завършили основно образование или първи гимназиален етап (няма как да знаем кое от двете) в четирите обединени училища в областта.

Училище	2021/22	2022/23	2023/24
ОБУ „Христо Ботев“, с. Баница, община Враца	3	4	3
ОБУ „Св. Кирил и Методий“, с. Девене, община Враца	3	1	4
ОБУ „Св. Кл. Охридски“, с. Тишевица, община Враца – защитено	2	2	2
ОБУ „Св. Кирил и Методий“, с. Краводер, община Криводол	2	1	2

Особен случай (не твърдим, че няма и други):

ОУ „Горан Червеняшки“, с. Михайлово, община Хайредин. По данни на директора:

Броят на учениците през 2022 г. е 105, пътуващи общо са 23 деца от с. Септемврийци и с. Мадан, община Вълчедръм, и от с. Рогозен, община Хайредин. През 2023 г. учениците са – 86, а пътуващи са общо 10 – с. Мадан, община Вълчедръм – 5 и с. Рогозен, община Хайредин – 5.

- **в с. Септемврийци има основно училище;** разстоянието от с. Мадан до с. Септемврийци е 7.4 км, но деца от тези две села в област Монтана пътуват до ОУ в с. Михайлово, област Враца, като разстоянието от с. Септемврийци до с. Михайлово е 7.7 км. Защо деца от друга област пътуват до с. Михайлово, когато в единия случай имат ОУ в селото, а в другия – има ОУ на два пъти по-малко разстояние, при това в същата община?
- разстоянието от с. Рогозен до с. Михайлово е 15.2 км, но от с. Рогозен до с. Малорад, община Борован, е 3.6 км. Защо децата от с. Рогозен да не пътуват на близо три пъти по-малко разстояние до с. Малорад, въпреки че е в друга община?

*

*

*

Една важна бележка от директора на ОУ „Никола Вапцаров“, с. Селановци, община Оряхово: *Училища от област Плевен подмамват и привличат учениците срещу обещание за непосещение на училище.*

Вероятно подобно привличане на ученици се случва на много места, за да се увеличат „бройките“ на съответното училище. Вероятно на някои места това е свързано с осигуряване на някакво предимство: стипендия, безплатно хранене, по-добра материална база на училището... т.е. колкото и да е спорно като практика, в някои случаи то е/би могло да е от полза за ученика. В конкретния случай обаче става дума за нещо различно – „обещание за непосещение на училище“. Подобно обещание няма нищо общо с интереса на ученика, въпреки че той/тя и семейството им може да го разглежда като изгодно – води се ученик, но от него не се изисква нищо. Подобно обещание е тъкмо обратното на заявяваната и поддържана политика за осигуряване на качествено образование на всички деца/ученици. И ако може да допуснем, че подобни обещания се дават рядко, практиката на незабелязване на отсъствията на ученици, за да не отпаднат от системата, независимо че фактически са отпаднали от образователния процес, вероятно е масова. Тя обаче става видима единствено при публично оповестяване на драстични случаи.

*

*

*

И предложението на един от интервюираните директори: *Промяна в политиката за транспортните разходи – да може да се покриват разходите на учениците извън общината.* (ПТГ „Никола Вапцаров“, Враца)

ОБЛАСТ КЮСТЕНДИЛ

Кратка социално-икономическа справка за област Кюстендил

Образование

Делът на децата в детските градини се повишава, въпреки че остава под средния за страната – 86,3% в областта при 87,3% в страната. Нетният коефициент на записване на населението в V–VII клас в областта намалява през 2022 г. до 90,2% и пада малко под средния за страната (90,7%). Делът на второгодниците пък се увеличава и се изравнява със средния (1,2%). Съответствието между професионалното образование и профила на местната икономика е изключително ниско най-вече заради раздутия прием в специалности, осигуряващи кадри за ИКТ сектора и за хотелиерството и ресторантьорството, и сравнително свития за сектора на транспорта. Резултатите на учениците остават ниски и през 2023 година. Средният успех на националното външно оценяване по математика е 28,3 т. (при 35,3 т. в страната). Успехът на матурата по български език и литература пък е „Добър“ 3,58 (при „Добър“ 3,93 в страната), а делът на слабите оценки – 26,1% (при 17,9% в страната). Кюстендил е сред малкото области, в които няма университет или филиал на такъв.

<https://www.regionalprofiles.bg/bg/regions/kyustendil/>

Безработица по общини за 2022 г.: <https://ime.bg/articles/bezrobotitsa-v-obshtinite-prez-2022-g-vyzstanovyavane-pochti-navsyakyde/>

- Бобов дол - 6,9%
- Бобошево - 7,2%
- Дупница - 6,4%
- Кочериново - 6,3%
- Кюстендил - 9,5%
- Невестино - 9,8%
- Рила - 7,8%
- Сапарева баня - 5,5%
- Трекляно - 13,9%

Средна работна заплата по общини за 2022 г.: <https://265obshtini.bg/>

- Бобов дол – 1489 лв.
- Бобошево – 970 лв.
- Дупница – 1198 лв.
- Кочериново – 921 лв.
- Кюстендил – 1116 лв.
- Невестино – 1313 лв.
- Рила – 1067 лв.
- Сапарева баня – 942 лв.
- Трекляно – 992 лв.

За обект на проучването в областта са идентифицирани общо 25 училища:

- 7 основни училища (от тях 4 защитени)
- 4 средни училища
- 10 професионални гимназии
- 4 профилирани гимназии

Проведени са интервюта с или е получена писмена информация от:

- представител на РУО-Кюстендил,
- представител на всяка от общините,
- с директор, посочено от него/нея лице, представител на всяко от включените в проучването училища,
- с родител на отпаднал от средно образование ученик,
- с класен ръководител на отпаднал от средно образование ученик.

Според експерта от РУО, за учебните 2021/2022 и 2022/2023 години в областта няма ученик, завършил основно образование, който/която да не е записан/а в училище, предоставящо средно образование – потвърждава се и от интервюираните представители на общините,¹⁹ и от директорите на основните училища, включени в проучването.

Осигурен е безплатен транспорт за всички ученици: или с училищни автобуси, или с обществен транспорт. Учениците пътуват между 15 и 30 минути в едната посока.

На всички ученици от област Кюстендил транспортът или е осигурен, или се плаща от училищата на база Постановление за изплащане на транспортни разходи. Областта е малка, достъпна. Дори остават средства от отпуснатите от МОН за пътуване. (РУО)

Да, транспортът за учениците е безплатен. Заплаща се от общината. Пътуващите в общината над 16 г. са общо 19 ученици. (СУ „Христо Ботев“, Бобов дол)

Осигурени са безплатни учебници и за учениците от 8-12 клас.

Има общински и училищни стипендии за социално слаби ученици и за даровити ученици.

Всички училища участват с проекти по национални програми.

Всички интервюирани директори/представители на СУ, на професионални и профилирани гимназии са категорични, че липсата на осигурено – платено или безплатно – хранене в училището не оказва влияние върху посещаемостта на учебните занятия, както и за отпадането

¹⁹ Общинските експерти в общините, в които няма СУ/гимназия (Бобошево, Невестино, Рила, Трекляно) нямат информация за учениците, които са завършили основно образование и са записани/не са записани в СУ/гимназия или са отпаднали в хода на обучението си. Интервюираните експерти от другите общини предоставят изчерпателни данни за **пътуващите** ученици, споделят свои виждания по проблемите на средното образование, но и подчертават, че образованието в България е задължително до 16 годишна възраст, поради което и общините, и РУО-Кюстендил нямат данни за неучащите над 16 години.

на ученици от средно образование. Учениците в тази възрастова група имат хранителни предпочитания и навици и не биха избрали организирано от училището „столово“ хранене. Дори в училища, където има „лавка“ с препоръчителни за деца продукти, учениците предпочитат да си купуват храна от близки до училището заведения или си носят храна от къщи. Безплатно хранене има в 11 от включените в изследването 25 училища: във всички ОУ и за учениците от начален етап в СУ; както и за учениците в Спортното училище.

В ОУ в с. Трекляно и в Спортното училище в Кюстендил има общежития.

Можем да направим заключението, че проблем с физическия достъп до средно образование в Кюстендилска област няма.

Но, въпреки тези данни и споделеното от интервюираните, ако се вгледаме в официалните данни на НСИ за завършили основно и средно образование, възниква въпросът:

Защо учениците, завършили 12 клас през 2022/2023 учебна година са 611, а когато този випуск е завършвал 7 клас през 2018 г. завършилите ученици са били 1190?²⁰

Частичен отговор на този въпрос откриваме в някои от интервютата:

- Всички ученици се записват в СУ/ПГ, след което някои от тях отпадат.

Според данните от РУО-Кюстендил, отпаднали през учебните 2021/2022 и 2022/2023 години са общо: 32 ученици (според данните от училищата – 48) през първата и 46 ученици (според данните от училищата – 51) през втората учебна година. В следваща таблица са включени и данните относно транспорта, училищното хранене и общежитие, допълнени от представителите на училищата.

²⁰ Вж. <https://www.nsi.bg/bg/content/3505/> Динамичен ред: Edu_2.8.9.xls

Област КЮСТЕНДИЛ	Брой отпаднали ученици		Осигурен транспорт	Осигурено хранене; ученическо общежитие
	2021/2022	2022/2023		
Средни училища				
СУ „Христо Ботев“, Бобов дол	0	0	Да	Осигурено хранене ²¹
СЕУ „Св. Паисий Хилендарски“, Дупница	0	0	Да	Осигурено хранене
СУ „Христо Ботев“, Кочериново	0	0	Да	Осигурено хранене
СУ „Христо Ботев“, Сапарева баня	0	0 / ¹²²	Да	Осигурено хранене
Професионални гимназии				
ПГ, Бобов дол	0	0	Да	-
ПГ „Акад. С. П. Корольов“, Дупница	0	0	Обществен/безплатен	-
ПГ по облекло и стопанско управление, Дупница	0	1	Обществен/безплатен	-
ПГ по транспорт, Дупница	2	15	Обществен/безплатен	-
ПГ по хранително-вкусови и химични технологии „В. Демиревски“, Дупница	1 / 2	1	Обществен/безплатен	-
Професионална техническа гимназия „Джон Атанасов“, Кюстендил	0	0	Да	-
ПГ по туризъм „Никола Вапцаров“, Кюстендил	5	6	Да	-
ПГ по селско стопанство „Св. Климент Охридски“, Кюстендил	13	5	Да	-
ПГ по икономика и мениджмънт „Йордан Захариев“, Кюстендил	0	0	Да	-
ПГ по лека промишленост „Владимир Димитров – Майстора“, Кюстендил	10 / 25	18 / 22	Да	-
Профилирани гимназии				
Профиллирана гимназия „Христо Ботев“, Дупница	1	0	Да	-
Спортно училище „Васил Левски“, Кюстендил	0	0	Да	Има осигурено хранене Има общежитие
Езикова гимназия „Д-р Петър Берон“, Кюстендил	0	0	Да	-
Природоматематическа гимназия „Проф. Емануил Иванов“, Кюстендил	0	0	Да	-

²¹ Осигурено хранене в средните училище означава, че в училището има стол, в който учениците от начален етап се хранят безплатно, а учениците от гимназиален етап могат да се хранят срещу заплащане.

²² В червено са оцветени данните, получени от съответните училища.

Родител: Синът ми не продължи образованието си, беше му трудно да свикне в Дупница. Бяха няколко момчета от селото, които заедно бяха в един клас, но му беше много трудно в началото. Постепенно с времето започна и да не ходи всеки ден на училище, не било проблем, особено през зимата. Завършваше училище, нямаше проблеми с учителите. Казваше, че е нормално да не ходи постоянно на училище... Лятото започна да работи, да помага на братовчед му и да прави покриви. Добри пари получаваше, започна да работи с бригада, те го търсеха, защото е сръчен и така и не завърши 12 клас... Не е бил отличник, но не е бил и слаб ученик. Никога не е мечтал да завърши висше образование или каквото и да е. Искаше само да може да вземе шофьорска книжка и след като завърши 10 клас само чакаше да навърши 18 години... Всъщност започна да работи, за да си купи кола и повече не продължи училище. Той си има професия вече, има много работа, добре е платен. Да, исках да учи, поне да завърши средно образование, но не ме слуша.

Директор на СУ: След като години наред няма отпаднали ученици, през тази учебна година 2023/2024 отпадат 3 (две момчета и 1 момиче). Причините:

- двете момчета са братя, които са от семейство, в което родителите нямат дори и основно образование, пълна липса на заинтересованост. Момчетата помагат на родителите си в отглеждането на животни – крави, работят наравно с родителите си, за да могат да се изхранват. Причина за отпадане – крайна бедност!

- третото отпаднало дете е момиче – от семейство с 9 деца. Момичето не посещава училище, за да се грижи за останалите братчета и сестричета и да е отмяна на майка си.

- Някои ученици преминават в самостоятелна форма на обучение, но само някои от тях завършват средно образование.

Понякога преминаването към самостоятелна форма е сигнал за възможно отпадане от средно образование. По закон училището е задължително до 16 г., до тази възраст може да се правят обходи, да се държат родителите отговорни, да се налагат санкции. След това ситуацията е доста по-различна. (ПГ, Бобов дол)

Учениците не отпадат, а преминават в самостоятелна форма на обучение – системата го позволява. Така могат да удължат времето си до получаване на диплома за средно образование, но в крайна сметка всички завършват средно образование. (СУ „Христо Ботев“, Бобов дол)

- Някои ученици заминават в чужбина при работещи там родители и (постепенно) отпадат от училищното образование.

Постепенното отпадане се случва при първоначално преминаване към самостоятелна форма на обучение, след което не се изпълняват изискванията за полагане на изпити, повтаря се година и накрая резултатът е незавършване на средно образование.

Класен ръководител: *Единствено дете на родители, които са разделени и живеят в чужбина. Майката работи в [...], бащата в [...]. Детето често ходи летата при майката, даже остава веднъж с идеята да учи там, но не се справя в училище, майката започва да има проблеми заради непосещаването на училище и детето се връща в България при сестрата на майката в [...]. За съжаление вече има една пропусната година и е с година по-голям от връстници си. След завръщането от [...] се записва в ПГ в Дупница, няма проблеми в училище, лелята е изключително грижовна и мотивирана момчето да завърши образование. До 10 клас всичко е наред, момчето го завършва успешно и придобива първа степен за завършено средно образование. Момчето започва 11 клас, всичко е наред до началото на втория срок. Вече е навършил 18 години, самостоятелен и може да напуска държавата сам. Отива на гости при майка си. Момчето в началото на март се обажда на класната си, че няма да се върне – вече има работа, която харесва, добре е приет от новия съпруг на майката... междувреме е вече на 19 г.*

От приложената по-горе таблица става ясно, че през посочените две учебни години значително отпадане на ученици се е случило в следните училища:

- **Професионална гимназия по лека промишленост „Владимир Димитров-Майстора“**, **Кюстендил: няма пътуващи от други населени места.** Според РУО, през 2021/2022 учебна година са отпаднали 10 ученици, а през 2022/2023 – 18. Според директора, отпадналите са съответно 25 ученици и 22 ученици.

Директорът посочва следните причини за отпадането на ученици:

- ✓ *Незаинтересованост и слаб контрол на голям процент от родителите към образованието, което не е приоритет за тях и за децата им;*
- ✓ *Социално-битови затруднения (да избегнем думата бедност) и миграция в страната и чужбина;*
- ✓ *Отпадане от училище заради ранни съжителства (бракове), характерни за ромския етнос.*

Разказ за момиче, отпаднало от 12 клас тази година:

Колко деца са в семейството?

12 деца и 2 родители живеят в една стая – общо 14 човека. Крайна бедност.

Кои от тях посещават редовно училище?

До един момент всички посещават училище, момичето е едно от най-редовните ученички, дисциплинирано, мотивирано да завърши училище... но до началото на 12 клас.

Защо не продължи образованието си?

Познат ѝ предлага работа в Перник, работата се оказва сравнително добре платена и момичето предпочита да работи, да пътува, да помага на семейството си, а не да продължи образованието си.

Интересно ли ѝ беше в основното училище? Добре ли се учеше? Искаше ли да продължи да учи?

Да, беше изключително добра ученичка, учеше се добре и искаше да продължи да учи. Тук проблемът идва от факта, че цял живот е била изключително бедно дете и в момента,

в който започва да работи и да получава заплата, може да си позволи нещата, за които само е мечтала и мирогледът ѝ се променя окончателно.

За съжаление семейството я подкрепиха в желанието ѝ да работи поради факта, че част от заплатата ѝ е за помощ на останалите братя и сестри.

Родителите какво образование имат?

Родителите имат основно образование.

- **Професионална гимназия по селско стопанство „Св. Климент Охридски“, Кюстендил:** пътуващи ученици от 3 населени места. Според РУО, през 2021/2022 учебна година са отпаднали 13 ученици, а през 2022/2023 – 5.

Според директора, няма отпаднали през посочените две учебни години, „има преминали от дневна в самостоятелна форма на обучение по собствено желание“.

- **Професионална гимназия по транспорт, Дупница:** има пътуващи ученици – без уточнение колко и откъде. Според РУО (и според директора), през 2021/2022 учебна година са отпаднали 2 ученици, а през 2022/2023 – 15.

Директорът обяснява високия брой отпаднали ученици така:

През 2022/2023 отпадналите ученици са 15 и всички те са от дневна форма на обучение. Не са посещавали училище повече от два месеца по неуважителни причини и поради тази причина отпадат от училище.

Посоченият брой отпадащи от средно образование ученици не дава убедителен отговор на поставения по-горе въпрос защо завършилите 12 клас през 2023 г. са значително по-малко от завършилите 7 клас през 2018 година.

Може да допуснем, че **има скрито отпадане от средно образование**. Ученици, които ту посещават, ту не посещават училище, и/или преминават в следващ клас без да са усвоили предвидения материал, на финала фактически не завършват средно образование, защото **завършване означава успешно полагане на държавни зрелостни изпити и получаване на диплома за средно образование**.

Може да допуснем също, че е налице и различно разбиране за „завършване“ на средно образование. „Всички завършват средно образование в нашето училище“ – заявяват директори, но преминаването на учениците от 8 до 12 клас и ознаменуване на „победата“ с често пъти пищно участие в абитуриентския бал не е завършване на средно образование. Получаването на „удостоверение за завършен втори гимназиален етап на средно образование“ (ЗПУО, чл. 34. (2)) НЕ Е завършване на средно образование. Нормативното разбиране на завършване на средно образование – което националната статистика отчита – е **успешно полагане на държавните зрелостни изпити и получаване на диплома за средно образование** (ЗПУО, чл. 133).

По Закона за достъп до обществена информация получихме данни за завършилите – успешно положили държавните зрелостни изпити ученици за три учебни години и за всяко от средните

училища и гимназии.²³ В следващата таблица са училищата, в които завършилите са **под 10 годишно за поне две от трите учебни години**. Възможно е този нисък брой завършили да е инцидентен, възможно е да се дължи на голям брой отпаднали през годините, възможно е проблемът да е системен. Вероятно в различните случаи проблемът е различен. Отговорът на въпроса защо се е случило така не е в нашата компетентност. Ние можем единствено да насочим вниманието към данните.

Училище	завършили 2021/22	завършили 2022/23	завършили 2023/24
СУ „Христо Ботев“, Бобов дол	2	1	5
ПТГ „Джон Атанасов“, Кюстендил	2	4	8
Спортно училище „Васил Левски“, Кюстендил	10	8	0
ПГ по транспорт, Дупница	0	0	5
ПГ, Бобов дол	0	7	0

Но описаната ситуация подтиква към вглеждане в случващото се в основните училища в малките населени места на областта. Да, директорите на тези училища или посочените от тях лица, с които са проведени интервюта, споделят, че всички ученици, завършващи основно образование при тях, се записват да продължат образованието си в средни училища или гимназии – някои от тях извън област Кюстендил. Но също така споделят, че не знаят/нямат никаква информация какво става по-нататък с тези ученици.

В следващата таблица са представени седемте основни училища, които са включени в проучването. Всички те са в населени места, в които няма средно училище/гимназия.

Основни училища	Завършили 2021/22	Завършили 2022/23
ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“, Бобошево – защитено	9	9
ОУ „Христо Ботев“, с. Крайници /10 км от Дупница/	11	13
ОУ „Христо Ботев“, с. Самораново	Няма данни	Няма данни
ОУ „Св. Кирил и Методий“, с. Яхиново /3 км от Дупница/	10	11
ОУ „Христо Ботев“, с. Невестино – защитено /14 км. от Кюстендил/	15 /от тях 14 от кв. „Изток“/	20 /от тях 19 от кв. „Изток“/
ОУ „Аверкий Попстоянов“, Рила – защитено	11	5
ОУ „Св. Климент Охридски“, с. Трекляно – защитено /41 км от Кюстендил/	6	7

Четири от тях са „защитени училища“ като единствени в съответните общини. Това са училищата в Трекляно, Бобошево, Рила и Невестино. Те получават специално финансиране от Министерството на образованието и науката. Със съдействието на общините е изградена добра организация по целодневна организация на обучението, хранене и транспорт. Учениците са малко, учат в маломерни и/или слети паралелки.

Проведените интервюта дават основание да приемем, че учителите в тези училища имат желание и полагат усилия да мотивират децата да учат. Но не може и да не се запитаме как учениците от подобни училища се адаптират в средно училище/гимназия в непознатата социална среда на „големия“ град.

²³ Данните са от Центъра за оценяване в предучилищното и училищното образование към МОН.

Значително по-сложна е ситуацията за децата от кв. „Изток“ в Кюстендил: някои от тях са записани в ОУ в с. Трекляно (41 км. от Кюстендил), където за тях е осигурено общежитие. Те тръгват в понеделник сутрин и се връщат в петък следобед. Те знаят, че в града, в който живеят има училища, в които биха могли да учат, но не учат в тях. Защо? След завършване на училището в селото, те биват записвани в някоя от професионалните гимназии в Кюстендил, където учителите и съучениците им узнават, че те са учили в „някакво селско училище“, въпреки че живеят в града. Общо в община Трекляно има 10 деца, учениците в училището са 34.

40 деца са записани да учат в училището „Кл. Охридски“ в най-малката община – Трекляно, което е със статут на защитено и единствено на около 400 кв. километра. През миналата година те са били 36, каза след откриването на новата учебна година там кметът Радко Петрунов.

Половината от учениците са от Кюстендил и са на седмичен пансион на пълна издръжка на Общината.

В училището в Трекляно се учи в смесени паралелки от първи до седми клас. За тях е осигурена и медицинска сестра на заплата към Общината. Издръжката на всеки от учениците струва на бюджета около 2 хил. лева за година, казаха финансистите. На настанените на пансион се осигурява храна – закуска, обяд и вечеря, както и по две закуски преди и след обяд.

Училището и пансионът се отопляват само на дърва – с печки. Затова още преди началото на учебната година са осигурени 40 куб. метра, обяви кметът на Трекляно Радко Петрунов. (Повече деца се записаха да учат в училището "Кл. Охридски" в Трекляно - От деня - БНР Новини (bnr.bg))²⁴

Обучението е в смесени паралелки, като половината от учениците са от ромския кв. „Изток“ в Кюстендил, които са на седмичен пансион. И сградата на училището, и общежитието се отопляват само на дърва.

Според решение на ОбС разпределението по класове е: I клас – 4 ученици, II клас - 6 ученици – слята паралелка с 10 ученици, III клас – двама ученици и IV клас – 4 ученици – слята паралелка с 6 ученици, V клас – 8 ученици и VI клас – 6 ученици – слята паралелка с 14 ученици, VII клас – 7 ученици – самостоятелна.

През 2023/2024 г учениците са 34.

В цялата община Трекляно в 19 села живеят постоянно 324 души. От тях децата са 10. (обобщение на анкетъора на споделеното от кмета)

Сходно е положението на децата от кв. „Изток“ в Кюстендил, които всекидневно пътуват до основното училище в с. Невестино. Да, само 14 км, но защо? Няма къде да учат в града? От 15 деца, завършили ОУ в с. Невестино през 2021/2022, 14 са от кв. „Изток“, а от 20 деца завършили през 2022/2023 – 19 са от кв. „Изток“.

Към момента в ОУ „Христо Ботев“ с. Невестино се обучават 150 ученици като над 95% от учениците пътуват – ежедневно два големи автобуса превозват ученици от гр. Кюстендил, кв. „Изток“ (този разход се поема от училището) и един автобус превозва

²⁴ Вж. още за общината и училището Когато кметът държи хляба и ножа: В малки региони общината е работодател на до 90% от населението - bTV Новините (btvnovinite.bg)

учениците от селата в общината (средствата са от бюджета на общината). 10 ученици пътуват от Лиляч и 10 от Ваксево, Неделкова Гращица и Рашка Гращица. Училището е иновативно, изключително добра материална база, деен директор, който успява да включва и учениците, и педагогическия персонал в множество проекти. Всички ученици имат осигурено и хранене на обяд.

Почти всички ученици са от ромски произход и въпреки всички усилия на педагогическия персонал да привлече деца от Невестино, по-голямата част от хората в селото държат децата им да учат в Кюстендил и ежедневно ги превозват до там и обратно само и само да не учат в „ромско“ училище.

Какъв е смисълът от съществуването на тези две училища? Често в отговор на подобен въпрос се посочва, че „ако се закрие училището, се закрива и селото“. В тези два случая това не може да е аргумент. По-голямата част от децата, които учат в тези училища, не са от съответното село, нито от околни села, където няма училище. Защо се превозват деца от града, за да осигуряват „бройка“ за поддържането на училище? Кой има интерес от подобни действия?

Към тези въпроси трябва да добавим още един: всички деца се записват в средно училище/гимназия, но какъв дял от тях постъпват в професионална гимназия с осъзнат интерес към професиите, които се предполага да овладеят и в бъдеще да практикуват? Добре известен факт е, че част от професионалните гимназии трудно набират ученици; че в някои случаи учители влизат в твърде некоректни сблъсъци помежду си при опитите да привлекат ученици. За какъв избор на учениците на училище/професия може да се говори в тези случаи?

Получените по Закона за достъп до обществена информация данни за завършилите – успешно положили държавните зрелостни изпити ученици за три учебни години и за всяко от средните училища и гимназии, включват и данни за училището, в което те са завършили основното си образование. Нека да проверим колко ученици, завършили средно образование през трите учебни години – 2021/22, 2022/23, 2023/24, са завършили основното си образование в някои от училищата от горната таблица:

- От завършилите средно образование и през трите учебни години, няма нито един ученик, завършил основно образование в ОУ „Аверкий Попстоянов“, гр. Рила.
- От завършилите средно образование през учебната 2021/22 година един ученик е завършил основно образование в ОУ „Св. Климент Охридски“, с. Трекляно, през учебната 2022/23 година няма нито един ученик, завършил основно образование в това училище, а през учебната 2023/24 година отново един ученик е завършил основно образование в училището в с. Трекляно.
- От завършилите средно образование през трите учебни години има по един ученик, завършил основно образование в ОУ „Христо Ботев“, с. Невестино.

ОБЛАСТ РАЗГРАД

Кратка социално-икономическа справка за област Разград

Образование

Делът на децата в детските градини в областта е сравнително висок – 90,3% (при 87,3% в страната). Коефициентът на записване на населението в V–VII клас през 2022 г. нараства и изпреварва средния за страната, достигайки 92,7% (при 90,7% в страната). Делът на второгодниците нараства, но остава по-нисък от средния. Съответствието между професионалното образование и профила на икономиката е близко, но под средното за страната. През 2023 г. резултатите на учениците от област Разград са изключително слаби. Средният успех на националното външно оценяване по математика след VII клас е 25,9 т. (при 35,3 т. в страната) и е третият най-нисък в страната. Успехът на матурите по български език и литература в областта е вторият най-нисък в страната („Добър“ 3,50 при „Добър“ 3,93 в страната), а делът на слабите оценки – един от най-високите (27,5% при 17,9% в страната). Висше образование в областта се предлага единствено от филиала на Русенския университет, което обяснява ниския брой студенти. През 2022 г. са отчетени едва двама студенти на хиляда души население при 33-ма на хиляда души в страната.

Безработица по общини: <https://ime.bg/articles/bezrobotitsa-v-obshtinite-prez-2022-g-vyzstanovyavane-pochti-navsyakyde/>

Исперих – 10.9%

Завет – 9.9%

Кубрат – 12.7%

Лозница – 15.8%

Разград – 4.5%

Самуил – 25.3%

Цар Калоян – 15.7%

Средна работна заплата по общини за 2022 г.: <https://265obshtini.bg/>

Исперих – 1255 лв.

Завет – 1110 лв.

Кубрат – 1138 лв.

Лозница – 1061 лв.

Разград – 1560 лв.

Самуил – 1485 лв.

Цар Калоян – 1088 лв.

За обект на проучването в областта са идентифицирани общо **43 училища**:

- 24 основни училища
- 6 средни училища (СУ с. Лозница обучава до 7 клас)
- 10 професионални гимназии
- 3 профилирани гимназии

Проведени са интервюта с или е получена писмена информация от:

- представител на РУО-Разград,
- представител на всяка от общините,
- с директор (посочено от него/нея лице) на всяко от включените в проучването училища.

Според представителя на РУО, за учебните 2021/2022 и 2022/2023 години в областта е изключение ученик, завършил основно образование, да не е записан/а в училище, предоставящо средно образование.

Единствено за ОУ „Отец Паисий“, с. Подайва, община Исперих, е посочено, че не са записани в средно училище/гимназия 3 и 4 ученици (според директора на училището съответно 7 и 3).

Основно момичетата не продължават обучението си след завършен седми клас, причините са религиозни, основно в семейството, страх от омъжване в ранна възраст. Повечето се покриват срещу определена сума пари, джамийското настоятелство проповядва, че не е необходимо девойките да посещават училище. Училищният екип, образователният медиатор и социалният работник оказват всякакъв вид подкрепа на семейства от уязвимите групи. Водят се лекции, посещаемост от кариерни консултанти. Повечето ученички се записват в СУ, а впоследствие отпадат, не поради слаб успех, а по семейни причини.

Осигурен е безплатен транспорт за всички ученици: основно с училищни автобуси, изключение е ползването на обществен транспорт. В няколко случая директорите посочват, че училището допълва със средства от бюджета си безплатното пътуване на учениците (СУ „Св. Кирил и Методий“, гр. Завет, СУ „Христо Ботев“, Разград, ПГСС „Хан Аспарух“, гр. Исперих).

За пътуващите ученици, които учат в училищата извън населеното място, в което живеят, по общини са разработени транспортни схеми. Разпределението на средствата за безплатен транспорт за децата и учениците се осъществява по чл. 283, ал. 2 от ЗПУО и в съответствие с дейностите, свързани с определянето на средишните детски градини и училища в България. (РУО-Разград)

По данни на директорите на **средни училища и гимназии пътуващите ученици са около 1700.** Времето за пътуване в една посока е между 10 и 30 минути, но в четири случая директорите са посочили, че времето за пътуване на част от учениците е 40-60 минути – СУ „Христо Ботев“, с. Цар Калоян, ПГВМЗ „Александър Стамболийски“, гр. Лозница, ПГТС „Христо Смирненски“, Разград, ПГССХВТ „Ангел Кънчев“, Разград.

Осигуряването на безплатни учебници и за учениците от 8-12 клас се споменава само в две интервюта, като в едно от тях се посочва, че това е промяна, която ще се въведе през учебната 2024/25 година и ще съдейства за подобряване на достъпа до средно образование.

Всички училища участват с проекти по национални програми.

Според директора на РУО-Разград хранене е осигурено в 10 от включените в изследването 43 училища: в 5 ОУ, 4 СУ и 1 професионална гимназия.

По въпроса за осигуряването на безплатно хранене в училището интервюираните директори на СУ, професионални и профилирани гимназии имат различно мнение:

- според някои наличието на безплатно хранене не би оказало влияние върху посещаемостта на учебните занятия, нито за ограничаване на отпадането на ученици от средно образование:

Не мисля, че храненето би съдействало за ангажираността на учениците за редовно посещение в училище и включването им в образователния процес. (СУ „Св. Кирил и Методий“, гр. Завет)

Към днешна дата нямаме осигурено хранене на учениците в училище. Не смятаме, че е необходима столова за този вид училище. Много от децата имат различни алергии и различни предпочитания за храна. Полезен би бил кетъринг, за да имат избор на хранене. (НПТГ „Робърт Шуман“, Разград)

Мисля, че и не трябва да мотивираме посещението на учениците в училище с това, че им е осигурено хранене. Достатъчно е в непосредствена близост до училището да има заведения или магазини, където биха могли да се хранят. (ПГО „Станка Николица Спасо-Еленина“, Разград)

- според други, учениците от социално слаби семейства, учениците сираци трябва да се подпомагат и директорите на две училища споделят как това се случва при тях:

ПГСС „Хан Аспарух“, Исперих, участва в трапезария „Топъл обяд“ на БЧК, гр. Разград, с осигуряване на обяд на 20 ученици, подбрани чрез селекция на документи, удостоверяващи тяхното материално състояние. Всеки от тях е социално слаб с един или двама безработни родители, от многодетни семейства, а някои са полусираци или сираци. При възможност за осигуряване на хранене на по-голям брой ученици или на всички ученици ще се създаде възможност за осигурено включване в образователния процес по отношение на по-удовлетворени и спокойни родители и ученици. Всяка учебна година в ПГСС „Хан Аспарух“, гр. Исперих, се разкрива трапезария, финансирана по проект на БЧК за гимназисти в неравностойно положение. Осигурявайки топъл обяд за ученици от уязвими групи, се подпомага образователната интеграция на същите.

Смятаме, че е необходимо да се осигури хранене на учениците, но бюджетът ни не го позволява. По програма „Топъл обяд“ по линия на Областен съвет на БЧК гр. Разград за периода 1.12.-30.03. е осигурен обяд за 20 ученици по определени критерии – деца от социално слаби семейства или полусираци. (СУ „Христо Ботев“, Цар Калоян)

Не е осигурено хранене. Смятаме, че поради ниския социален статус на някои от учениците, ученици полусираци и ученици със здравословни проблеми е необходимо да се осигури хранене, което би съдействало за ангажираността на учениците/родителите им с редовно посещение и включване в образователния процес. (ПГВМЗ Лозница)

Училището няма осигурено хранене. Би било от полза ако има осигурено хранене, защото има прекалено много ученици, които не могат да си позволят достатъчно финанси за ежедневно си изхранване по време на часовете, което често създава и предпоставки за изолиране. (ПГТС Разград)

На учениците е осигурен транспорт, една закуска, учебници, почти всички ученици получават стипендии. Всички ученици, които присъстват за деня, получават една безплатна закуска. Инициативата е финансирана от бюджета на гимназията от собствени приходи. (ПГССХВТ Разград)

В училището е осигурено хранене на учениците. То се финансира от бюджета на училището. (СУ „Христо Ботев“, Разград)

Според предоставените от директора на РУО-Разград данни, ученическо общежитие има единствено към ПГВМЗ „Александър Стамболийски“, гр. Лозница. От интервюта с представители на общините става ясно, че ученически – общински – общежития има в гр. Кубрат и в Разград. Но в нито едно интервю няма данни за броя ученици, които ползват някое от тези общежития.

Да, има общинско общежитие, условията за ползване са посочени в наредба на общински съвет – Кубрат. Ръководството на общежитието провежда срещи с децата, завършващи основно образование от населените места на общината. Общежитието е самостоятелно и е делегирана държавна дейност със собствен бюджет. Сградата е много добра и saniрана. (Община Кубрат)

В гр. Разград се предлагат добри условия за живот и възпитание в Центъра за подкрепа за личностно развитие – Ученическо общежитие, с капацитет 500 места. В общежитието се настаняват ученици от 5 до 12 клас от други населени места, които са предпочели да продължат образованието си в гр. Разград, като се осъществяват следните дейности... ЦПЛР – Ученическо общежитие се финансира със средства от държавния бюджет, въз основа на стандарти за делегираните от държавата дейности с натурални и стойностни показатели, като размерите на стандартите се определят с акт на Министерския съвет, съгласно Закона за предучилищното и училищното образование.

Трябва да направим заключението, че проблем с физическия достъп до средно образование в Разградска област няма.

Но, въпреки тези данни и споделеното от интервюираните, ако се вгледаме в официалните данни на НСИ за „завършили“ основно и средно образование, възниква въпросът:

Защо учениците, завършили 12 клас през 2022/2023 учебна година са 585, а когато този випуск е завършвал 7 клас през 2018 г. завършилите ученици са били 1245?²⁵

Частичен отговор на този въпрос откриваме в някои от интервюта:

- Всички ученици се записват в СУ/ПУ/Г, след което някои от тях отпадат.

²⁵ Вж. <https://www.nsi.bg/bg/content/3505/> Динамичен ред: Edu_2.8.9.xls

Според данните от РУО-Разград, отпаднали през учебните 2021/2022 и 2022/2023 години са общо: 16 ученици (според данните от училищата – 26²⁶) през първата и 19 ученици (според данните от училищата – 34) през втората учебна година. В следваща таблица са включени и данните относно транспорта, училищното хранене и общезитие.

Средни училища, професионални и профилирани гимназии	Брой отпаднали от средно образование ученици		Осигурен транспорт, брой пътуващи и времетраене ²⁷	Хранене, общезитие
	2021/22	2022/23		
Средни училища				
Завет, СУ „Св. Кирил и Методий“	0	0	Да. Пътуват 84 ученици ²⁸ от 6 села до 30 мин.	да
Кубрат, СУ „Христо Ботев“	0	0	Да. Пътуват 160 ученици от 13 села до 25 мин.	не
Лозница, СУ „Христо Ботев“ – до 7 кл.	0	2	да	да
Разград, СУ „Христо Ботев“	0	0	Да. Пътуват 15 ученици до 20 мин.	да
с. Самуил, СУ „Св. Кирил и Методий“	0	0 / 2	Да. Пътуват 130 ученици от 12 села до 25 мин.	Да/ БЧК
Цар Калоян, СУ „Христо Ботев“	0	0	Да. Пътуват 23 ученици от 2 села до 50 мин.	Не/ БЧК
Професионални гимназии				
Исперих, ПГ по селско стопанство „Хан Аспарух“	7	8	Да. Пътуват 200 ученици от 12 села до 30 мин.	Не /БЧК
Завет, ПГ по земеделие „Климент Тимирязев“	0	0	Да. Пътуват 32 ученици от 4 села до 20 мин.	не
Кубрат, ПГ	2 / 12	2 / 17	Да. Пътуват 94 ученици от 15 села до 30 мин.	не ²⁹
Лозница, ПГ по ветеринарна медицина и земеделие „Александър Стамболийски“	0	1	Да. Пътуват 100 ученици по 4 маршрута до 60 мин	не; общезитие
Разград, ПГ по икономика „Робер Шуман“	5	6	Да. Пътуват 144 ученици до 30 мин.	не
Разград, Национална професионална техническа гимназия „Шандор Петьофи“	0	0	Да. Пътуват 116 ученици от 26 села и 2 града до 30 мин.	не
Разград, ПГ по химични технологии и биотехнологии „Мария Кюри“	1	0	Да. Пътуват 57 ученици до 60 мин.	не
Разград, ПГ по транспорт и строителство „Христо Смирненски“	0	0	Да. Пътуват 60 ученици от 12 села до 40 мин.	не
Разград, ПГ по селско стопанство и хранително-вкусови технологии „Ангел Кънчев“	0	0	Да. Пътуват 68 ученици до 45 мин.	да
Разград, ПГ по облекло „Станка Николица Спасо-Еленина“	0	0	Да. Пътуват 98 ученици от 6 села до 30 мин.	не
Профилирани гимназии				

²⁶ Отбелязани в таблицата в червено.

²⁷ Данните за броя на пътуващите ученици (за текущата 2023/24 учебна година), постоянното им местожителство и времетраенето на пътуването в една посока са предоставени от директорите на училищата. В някои случаи тези данни са непълни.

²⁸ Броят на пътуващите ученици в средните училища включва всички пътуващи ученици от 1 до 12 клас.

²⁹ Общинско общезитие.

Исперих, Профилирана гимназия „Васил Левски“	1	0	Да. Пътуват 137 ученици от 6 села до 30 мин.	не
Разград, Профилирана природоматематическа гимназия „Академик Никола Обрешков“	0	0	Да. Пътуват 102 ученици	не
Разград, Профилирана гимназия с преподаване на чужди езици „Екзарх Йосиф“	0	0	Не. Пътуват 84 ученици	не

Ясно е, че незначителният официален брой на отпаднали от средно образование ученици не дава отговор на поставения по-горе въпрос.

- Някои ученици заминават в чужбина при работещи там родители и (постепенно) отпадат от училищното образование.

Как се случва постепенното отпадане не е ясно – само един директор споменава възможността за избор на самостоятелна форма на обучение, която в други области се отбелязва като възможна стъпка към отпадане, когато не се изпълняват изискванията за полагане на изпити, повтаря се година и накрая резултатът е незавършване на средно образование.

От приложената по-горе таблица се вижда, че през посочените две учебни години значително отпадане на ученици се е случило единствено в Професионалната гимназия, гр. Кубрат (според данните на директора).

В 8 клас при идване от основните училища срещат проблем с адаптирането и необходимостта от редовно посещаване на училище. В 11 клас – при получаването на удостоверение за първи гимназиален етап, учениците спират да учат.

Социални причини – започване на работа, заминаване за чужбина, сключване на брак, невъзможност за адаптация, финансови причини.

Повечето директори на СУ/гимназии посочват причини за отпадане от средно образование, въпреки че твърдят, че в тяхното училище няма или са единични случаите на отпадащи от образование ученици:

- Загуба на интерес и мотивация да учат, особено след завършване на 10 клас – условието за придобиване на свидетелство за правоуправление на МПС.
- Заминаване в чужбина при семейството им, за да работят, след навършване на 16 г.

Основните причини за отпадане на учениците са миграцията и ниския социален статус. Родителите на повечето ученици работят в чужбина и прибират децата си при завършване на 7 клас. В повечето случаи това става и на доста по-ранен етап. Липсва мотивация за учене поради неясни перспективи за живот и работа. Семейната среда също оказва огромно влияние. Често тя е нездрава с липсващи родители. (ОУ „Г. С. Раковски“, с. Раковски, община Разград)

Непосещение на училище за период по-дълъг от два месеца по неважнителни причини, напуснали по собствено желание – при ученици навършили 16 години, по семейни причини – подпомагане финансово на семейството, заминаване в чужбина заедно със семейството, но

непродължаващи обучението си, изразено нежелание за посещение на училище – липса на мотивация за учене. (ПГСС, Исперих)

Може да допуснем, че **има скрито отпадане от средно образование**. Ученици, които ту посещават, ту не посещават училище, и/или преминават в следващ клас без да са усвоили предвидения материал, на финала фактически не завършват средно образование, защото **завършване означава успешно полагане на държавни зрелостни изпити и получаване на диплома за средно образование**.

Може да допуснем също, че е налице и различно разбиране за „завършване“ на средно образование. „Всички завършват средно образование в нашето училище“ – заявяват директори, но преминаването на учениците от 8 до 12 клас и ознаменуване на „победата“ с често пъти пищно участие в абитуриентския бал не е завършване на средно образование. Получаването на „удостоверение за завършен втори гимназиален етап на средно образование“ (ЗПУО, чл. 34. (2)) НЕ Е завършване на средно образование. Нормативното разбиране на завършване на средно образование – което националната статистика отчита – е **успешно полагане на държавните зрелостни изпити и получаване на диплома за средно образование** (ЗПУО, чл. 133).

И така, от една страна, всички ученици (с незначителни изключения), завършили основно образование, се записват да продължат образованието си в средни училища, професионални и профилирани гимназии; за всички тях е осигурен безплатен транспорт; в някои училища съвместно с БЧК-Разград се осигурява топла храна за ученици от социално-слаби семейства, за ученици сираци; има две общински и едно училищно общежитие за пътуващи от по-далечни населени места ученици. От друга страна, официалните данни отчитат незначителен брой отпадащи от средно образование ученици – поне през учебните 2021/2022 и 2022/2023 години. И като резултат: **завършилите средно образование през 2023 г. са 585, а завършилите основно образование през 2018 г. са 1245.**

По Закона за достъп до обществена информация получихме данни за завършилите – успешно положили държавните зрелостни изпити ученици за три учебни години и за всяко от средните училища и гимназии.³⁰ В следващата таблица са училищата, в които завършилите – т.е. успешно положили държавните зрелостни изпити и получили диплома за средно образование – са **под 10 годишно за поне две от трите учебни години**. Възможно е този нисък брой завършили да е инцидентен, възможно е да се дължи на голям брой отпаднали през годините, възможно е проблемът да е системен. Вероятно в различните случаи проблемът е различен. Отговорът на въпроса защо се е случило така не е в нашата компетентност. Ние можем единствено да насочим вниманието към данните.

³⁰ Данните са от Центъра за оценяване в предучилищното и училищното образование към МОН.

Училище	завършили 2021/22	завършили 2022/23	завършили 2023/24
СУ „Св. Кирил и Методий“, Завет	6	2	13
ПГ, Кубрат	7	6	15
ПГ по селско стопанство и хранително-вкусови технологии „Ангел Кънчев“, Разград	4	0	4
ПГ по транспорт и строителство „Христо Смирненски“, Разград	2	4	0
ПГ по облекло „Станка Николица Спасо-Еленина“, Разград	2	1	6
СУ „Христо Ботев“, Цар Калоян	6	1	5

Описаната ситуация подтиква към вглеждане в случващото се в основните училища в малките населени места на областта. Да, директорите на тези училища или посочените от тях лица, с които са проведени интервютата, споделят, че всички ученици (с незначителни като брой изключения), завършващи основно образование при тях, се записват да продължат образованието си в средни училища или гимназии. Но също така споделят, че не знаят/нямат информация какво става по-нататък с тези ученици.

Учениците, които завършват при нас 7 клас, всички се записват в 8, за да продължат образованието си. За съжаление обаче има случаи, в които прекъсват образованието си след една година. Причината е семейната среда, според която образованието не е приоритет. Стремим се да помагаме в избора на училище и с някои от учениците поддържаме връзка и след като не са вече наши ученици. Говорим с родителите редовно за това колко е важно образованието, но не винаги постигаме ефект. Знаем за такива случаи [на отпаднали от средно образование ученици] и причините са семейната среда, влиянието на „големия“ град и донякъде финансовата част. (ОУ „Св. Климент“, с. Юпер, община Кубрат)

През изминалите няколко години, успяваме да мотивираме както учениците – да продължат образованието си, така и родителите – да запишат децата си в средни училища и гимназии. Реализираме план-приема в VIII клас на 100%. Всички наши ученици са от малцинствата, главно от ромското с майчин език, различен от българския. Най-честите причини учениците ни да не продължат образованието си или да отпаднат от образователната система след записване в средно училище или гимназия, са: незаинтересованост от страна на ученици и родители; финансови причини; рядкост са, но не липсват и ранни бракове. Има случаи на ученици, които с цел придобиване на свидетелство за управление на МПС, завършват X клас и след това не продължат образованието си. (ОУ „Н. Вапцаров“, с. Севар, община Кубрат)

В следващата таблица са представени 24-те основни училища, които са включени в проучването. Всички те са в населени места, в които няма средно училище/гимназия. Данните за завършилите ученици през учебните 2021/2022 и 2022/2023 години са получени от директорите. Подчертани са училищата, в които броят на завършилите ученици и през двете учебни години е под 10 души. Това са общо 11 училища.

Основни училища	Завършили 2021/22	Завършили 2022/23
с. Брестовене, община Завет, ОУ „Христо Ботев“	16	21
с. Острово, община Завет, ОУ „Христо Ботев“	4	5
с. Веселец, община Завет, ОУ „Христо Ботев“	2	1
с. Сушево, община Завет, ОУ „Васил Левски“	4	4
с. Вазово, община Исперих, ОУ „Никола Вапцаров“	11	13
с. Китанчево, община Исперих, ОУ „Христо Ботев“	13	9
с. Лудогорци, община Исперих, ОУ „Христо Ботев“	15	9
с. Подайва, община Исперих, ОУ „Отец Паисий“	18	7
с. Тодорово, община Исперих, ОУ „Васил Левски“	7	5
с. Беловец, община Кубрат, ОУ „Васил Левски“	9	6
с. Севар, община Кубрат, ОУ „Никола Вапцаров“	8	7
с. Юпер, община Кубрат, ОУ „Свети Климент“	7	4
с. Бисерци, община Кубрат, ОУ „Никола Вапцаров“	4	2
с. Сеслав, община Кубрат, ОУ „Св. Кирил и Методий“	10	6
с. Сейдол, община Лозница, ОУ Виделина	10	16
с. Гороцвет, община Лозница, ОУ „Христо Ботев“	17	18
с. Осенец, община Разград, ОУ „Д-р Петър Берон“	7	11
с. Раковски, община Разград, ОУ „Георги Раковски“	13	20
с. Дянково, община Разград, ОУ „Отец Паисий“	13	14
с. Ясеновец, община Разград, ОУ „Св. Кирил и Методий“	14	15
с. Стражец, община Разград, ОУ „Елин Пелин“	5	8
с. Хърсово, община Самуил, ОУ „Св. Паисий Хилендарски“	5	8
с. Владимировци, община Самуил, ОУ „Христо Ботев“	13	13
с. Езерче, община Цар Калоян, ОУ „Св. Паисий Хилендарски“	9	6

И директори на основни училища, и представители на общините заявяват интерес и описват дейности, които са насочени към мотивиране на учениците да продължат образованието си след завършване на 7 клас, както и към подпомагане на ориентацията им къде да изберат да продължат да учат.³¹ Важно е да отбележим провежданата от няколко години от РУО-Разград и общините „Панорама на средното образование“ в Разград, Кубрат, Исперих. И директори на основни училища, и общинските експерти смятат, че тя има важна роля за мотивирането на завършващите основно образование ученици да продължат образованието си и по-специално за ориентацията им къде би било най-интересно за тях.

Целта на инициативата е да се информират родители и ученици за предлаганите възможности за продължаване на обучението в училища в град Разград след завършен седми клас и да се създадат условия за равен достъп до качествено образование. Изборът на училище за обучение в гимназиален етап влияе многостранно върху развитието и мирогледа на учениците, а от правилния избор зависи мотивацията за учене и израстването като личности. В Панорамата се включват профилираните и професионалните гимназии от град

³¹ Общинските експерти предоставят изчерпателни данни за пътуващите ученици, споделят свои виждания по проблемите на средното образование, разказват за ангажираността на общинските администрации с образованието на децата. Но нито общините, нито РУО-Разград имат данни за **неучащите над 16 години** – те не са във фокуса на интереса на която и да е институция, доколкото образованието е задължително до 16 годишна възраст. А директорите на средни училища и гимназии се интересуват само доколкото е необходимо да попълнят бройката на записани в съответен клас ученици.

Разград и техни партньори. Участниците в Панорамата представят своята дейност, споделят добри практики и постигнати успехи.

Община Исперих съвместно с РУО-Разград, ПГ „Васил Левски“, гр. Исперих и ПГСС „Хан Аспарух“, гр. Исперих в края на всяка учебна година организира инициативата „Панорама на средното образование“ за кандидат-гимназисти. Целта на тази инициатива е да бъдат мотивирани учениците да продължат своето обучение на равнище средно образование.

С цел мотивиране и подпомагане на учениците да продължат образованието си, провеждаме дейности за кариерно ориентиране на учениците от VII клас, включващи: посещения на средни училища и гимназии, организирали „дни на отворените врати“; ежегодно участие на ученици завършващи VII клас и техните родители в „Панорама на средното образование“ в общинския център гр. Кубрат; организиране и участие в информационни кампании и инициативи за информиране на учениците за възможностите им за образование и обучение след VII клас за придобиване на професия – срещи с родители, посещения в професионални гимназии. (ОУ „Н. Вапцаров“, с. Севар, община Кубрат)

Работили сме по проектите „Подкрепа за успех“, „Приобщаващо образование“, „Равен достъп до училищно образование в условията на кризи“, и по проект на общината „За по-добър живот в община Кубрат чрез приобщаване на уязвими групи“. Освен това редовно учениците ни посещават панаирите за представяне на средното образование, организирани в общината и в областта. Включват се в групи по кариерно ориентиране. Стремим се да предложим занимания по интереси, свързани с нови достижения и нови професии, като 3D печат, роботика и др. (ОУ „Св. Кирил и Методий“, с. Сеслав, община Кубрат)

Работи се по кариерното им ориентиране. Запознават се държавния план-прием за съответната учебна година. Водят се на „Деня на средното образование“ в гр. Кубрат. Запознават се с рекламни материали на Средни училище и гимназии. (ОУ „Н. Вапцаров“, с. Бисерци, община Кубрат)

Но няма как да не (си) зададем въпроса: реалистично ли е мотивирането и ориентирането на учениците да постига търсения резултат в паралелки с 1-7 ученици? Изобщо, как се аргументира съществуването на подобни паралелки/училища? В област Разград няма защитени училища. Разстоянията между населените места в повечето случаи не са големи – например: с. Веселец се намира на 7.5 км от гр. Завет, с. Сушево – на 6.1 км; с. Бисерци се намира на 9.1 км от гр. Кубрат; с. Стражец се намира на 3.5 км от Разград; с. Хърсово се намира на 7.6 км от с. Самуил. Какъв е смисълът от съществуването на толкова много училища с толкова малко завършващи основно образование ученици? Възможно е обаче броят на завършващите основно образование да е в пъти по-малък от броя на записаните в 5 клас ученици – което да е знак за значително отпадане на ученици? А отпадналите преди 7 клас няма как да не се окажат лишени от достъп до средно образование.

Получените по Закона за достъп до обществена информация данни за завършилите – успешно положили държавните зрелостни изпити ученици за три учебни години и за всяко от средните училища и гимназии, включват и данни за училището, в което те са завършили основното си образование. Нека да проверим колко ученици, завършили средно образование през трите

учебни години – 2021/22, 2022/23, 2023/24, са завършили основното си образование в някои от училищата от горната таблица:

Училище	2021/22	2022/23	2023/24
с. Острово, община Завет, ОУ „Христо Ботев“	1	4	2
с. Веселец, община Завет, ОУ „Христо Ботев“	3	0	4
с. Сушево, община Завет, ОУ „Васил Левски“	0	2	0
с. Бисерци, община Кубрат, ОУ „Никола Вапцаров“	0	1	2
с. Хърсово, община Самуил, ОУ „Св. Паисий Хилендарски“	0	0	2

Известни са и възраженията на жителите на села срещу закриването на училища, и съпротивите на родителите децата да се „извозват“ до училище в друго населено място. Страхове на родителите имат своите основания и тъкмо за справяне с причините и поводите за тези страхе е добре да бъдат насочени усилията и на местни институции, и на училищни колективи, и на НПО. Децата трябва да имат достъп до защитена и безопасна училищна среда, родителите им трябва да се чувстват сигурни, че детето им е в такава среда. Това е безусловна предпоставка за добро образование. Но неспособността ни да я гарантираме не бива да се прикрива зад съпротиви и страхе. Защото целта, по която едва ли някой би възразил, е да се осигури добро образование на децата.

ЕДНА РАЗКАЗАНА ИСТОРИЯ

Екипът на Асоциация Интегро иска да представи на Вашето внимание историята на Анка и Ангел³², които не са отпаднали от образователната система, но ние смятаме, че тази история трябва да бъде разказвана, защото може да даде друг поглед над прочуването. Анка и Ангел са подкрепени от екипа на Асоциация Интегро с храна за дома – ежемесечно в размер на 70 лв. и чисто нови дрехи в началото на учебната година (връхно яке и обувки). Подкрепяме ги посредством проект „Подкрепяща среда за ромските ученици за придобиване на средно образование“, финансирана от Фондация „Българо-Американско общество“. Освен подкрепа с храна и дрехи, екипът на организацията ги подкрепя с менторство – индивидуално и групово, чрез клубовете „Дебати“. Държим да ви разкажем тяхната история, защото храната се оказва **решаващ фактор** за редовното присъствие на децата в училище. До преди няколко години им се налагаше да работят – да събират гъби, билки, желязо, защото нямаша средства за закуски и пропускаха някои от часовете в училище.

Анка и Ангел живеят в малко село в община Исперих, област Разград. Те са на 16 г., и заедно със семейството си пребивават в малка къща с две стаи. Освен с майка си и баща си, те живеят с 11 братя и сестри. Анка и Ангел са най-големите деца в семейството. Най-малкото им братче е на една годинка. Четири от децата посещават детска градина, а седем от тях посещават училище редовно. Али, който е на 3 г., скоро ще бъде записан в детска градина, а бебето е талисманът вкъщи.

Момчетата и бащата спят в едната стая, а в другата спят всички момичета, заедно с майката. Часът е 07:00 и Анка и Ангел се събуждат, защото трябва да се пригответ за училище. Но преди това трябва да помогнат на родителите си, за да облекат и пригответ за училище и детска градина по-малките си братчета и сестричета. Преди да тръгне на училище Анка помага на майката да приготви обяда, за да я отмени в многото домакинска работа. Днес ще готвят боб. Семейството няма топла вода. Загриването на водата на печката за всички 15 члена на семейството е трудоемко и става много бавно, но семейството е добре организирано и всеки върши своите задачи без да се оплаква. През настоящата учебна година Анка има само 3 неизвинени отсъствия, натрупани от закъснения. Случило се, защото заедно с брат си няколко пъти изпускали сутрешния автобус. И двамата учат в едно и също училище – Професионална гимназия по селско стопанство „Хан Аспарух“, гр. Исперих, което е на около 7 км. от дома им. Анка мечтае да стане готвачка.

Ангел, който също като сестра си е в 10 клас, тренира свободна борба. Не можахме да преброим действителния брой на медалите и грамотите, които е получил, защото понякога ги подарява. Смята, че така радва хората.

Това е Яна – майката на децата. Не заварихме бащата, защото беше на работа. Майката е родом от Нови пазар. Почти не излиза, само когато се налага. Понякога се губи из улиците на Исперих, защото не познава добре района. Мечтата ѝ е да има още две стаи, кухня и баня. Всяка сутрин приготвя закуска за учениците. Казва, че подкрепата, която семейството получава от проекта, помага значително на децата да бъдат редовно в училище и да се справят с училищните

³² Имената на децата и на майката са променени. Името на селото е заличено.

проблеми. Благодарение на ежемесечната подкрепа с хранителни продукти, не им се налага да отсъстват от училище, за да работят и изкарват пари за храна заедно с баща си. Анка и Ангел обичат баница, приготвена от майка им, но най-много обичат джоб със салам от училищната лавка. Купуват си, когато семейството има повече пари. Предимно се хранят с храна, приготвена у дома. След като са помогнали на всички братчета да се облекат и приготвят за училище, Анка и Ангел поемат към спирката в центъра на селото, за да хванат училищния автобус до Исперих.

Анка и Ангел харесват своето училище. Тук имат доста приятели и общуват с тях свободно. Успехът на Анка тази година е по-висок, спрямо миналата, и вече е Добър 4. Обича литературата и историята. Любимият ѝ автор е Иван Вазов. Няма книги, но чете от телефона или взема книги от библиотеката, когато ѝ стане скучно. Ангел обича часовете по физическо и музика. През тази година Ангел също се радва на по-добър успех – Добър 4. Мечтата му е да се занимава професионално с борба и да стане шампион.

Всеки месец менторът пазарува храна за Анка и Ангел и за още 7 ученици от същото училище. Списъкът с продукти се съгласува с майката. Купуват повече макаронени изделия. Яна предпочита брашно и олио, защото според нея без тях не може.

Анка и Ангел се прибират щастливи, не от факта, че са с пълни торби с храна, а защото знаят, че ще могат да ходят на училище редовно. Често си разказват мечтите един на друг. Мечтите им са свързани с хубав дом, с хубава работа и достатъчно средства. Мечтаят и това им помага да се справят.

ОБЛАСТ СЛИВЕН

Кратка социално-икономическа справка за област Сливен

Образование

Сливен е областта с най-ниска оценка по образователните показатели. Делът на второгодниците остава най-високият в България – със стойност от 3,6% той е тройно по-висок от средния (1,2%) през 2022 година. Коефициентът на записване на населението в V–VII клас пък намалява и е най-ниският в страната. Съответствието между професионалното образование и профила на местната икономика е високо – 61,9% (при 53,6% в страната) през 2023 г., което е продиктувано от високите нива на прием и на заетост в сектора на промишлеността и от ниските в ИКТ сектора и строителството. Резултатите на учениците са ниски и през 2023 година. Средният успех на учениците на националното външно оценяване по математика след VII клас е 25,3 т. (при 35,3 т. в страната) и е най-слабият в България. Резултатите на матурата по български език и литература също са сравнително ниски – „Добър“ 3,65 (при „Добър“ 3,93 в страната), а делът на слабите оценки е 23,0% (при 17,9% в страната). Сливен | Регионални профили (regionalprofiles.bg)

Безработица 2022 <https://ime.bg/articles/bezrobotitsa-v-obshtinite-prez-2022-g-vyzstanovyavane-pochti-navsyakyde/>

Котел – 29.0%

Нова Загора – 5.4%

Сливен – 4.6%

Твърдица – 17.8%

Средна работна заплата по общини за 2022 г.: <https://265obshtini.bg/>

Котел – 1123 лв.

Нова Загора – 1233 лв.

Сливен – 1278 лв.

Твърдица – 1209 лв.

За обект на проучването в областта са идентифицирани общо **50 училища**:

- 29 основни училища
- 9 средни училища
- 9 професионални гимназии
- 3 профилирани гимназии³³

Проведени са интервюта с или е получена писмена информация от:

- представител на всяка от общините,
- с директор (посочено от него/нея лице) на включените в проучването училища.³⁴

Налага се да отбележим, че почти половината от респондентите са подхождали с нежелание да споделят и данни, и собствено мнение по поставените от интервюера въпроси. Това само по себе си е индикатор за наличие на проблеми не само по въпросите на проучването, но и в по-широката област на организацията и качеството на обучението в образователните институции в областта. Вероятно не е случайно, че подобно отношение към интервюерите/въпросите на проучването се случва тъкмо в областта, която, според приведените по-горе данни на ИПИ за 2022 г., е с най-ниска оценка по образователните показатели.

С представител на РУО-Сливен не е проведено интервю. Получена е единствено справка с данните от училищата, която ще обсъдим нататък.³⁵

Според директорите на включените в проучването основни училища, за учебните 2021/2022 и 2022/2023 години е изключение ученик, завършил основно образование, да не е записан/а в училище, предоставящо средно образование. Само няколко директори посочват по 1-2 ученици, които не са продължили образованието си, поради заминаване в чужбина.³⁶

Според експерта от **община Котел**, от завършилите ОУ през 2022/2023 г. 27 ученици не са продължили образованието си.

Експертът от **община Нова Загора** е предоставил данни за броя на ученици на възраст 15-19 г., които пътуват от села в общината до гр. Нова Загора през учебната 2022/23 година – общо 345

³³ Поради особения статут на училищата не са проведени интервюта с директорите на Националната художествена гимназия „Д. Добрович“, Сливен и на Националното училище за фолклорни изкуства „Ф. Кутев“, Котел.

³⁴ С един отказ за провеждане на среща-интервю: *Екипът на РАКО посети училището в с. Крушаре. Директорката отказа среща, тъй като имала ангажимент. Седмица по-късно се чухме по телефона с директора на училището, изпратихме таблицата по ел. поща. Същата заяви по телефона, че има празник на училището и че не може да разговаря в момента. Повече не вдигна телефона и не ни прие. Отказа да бъде интервюирана.*

³⁵ *Имаме проведена среща в сградата на РУО на МОН – Сливен, с Началник на РУО и експерти. Ние ги запознахме с проучването и проекта. Представихме писмото за подкрепа от МОН, тъй като без него, г-жа Добрева не искаше да съдейства за събирането на информация. След обстоен разговор за проучването, г-жа Добрева се запозна с въпросите, които касаят частта свързана с РУО и заяви, че ще съберат исканата от нас информация чрез директорите на училищата (обект на проучването). След това ни я предоставиха в срока, с който се бяхме уговорили.*

³⁶ Повечето директори на ОУ не са предоставили данни за завършилите основно образование през предходната 2021/2022 г. и съответно – записани/не записани през 2022 г. в СУ/гимназия, а няколко директори не са предоставили съответните данни и за 2022/2023. Тъй като това не е единичен случай, остава съмнението, че по някаква причина част от директорите са подхождали с резерви/нежелание към участието си в проучването.

ученици от 32 села, и маршрутите на „ученически автобуси“: Нова Загора - Полско Пъдарево - Омарчево - Питово - Нова Загора, Нова Загора - Радево - Сокол - Еленово - Прохорово - Нова Загора, Нова Загора - Ценино - Съдийско поле - Нова Загора. От други интервюта става ясно, че общината осигурява безплатен транспорт за всички ученици от общината, както и безплатни учебници за учениците до 12 клас. Според експерта, отпаднали от средно образование през тази учебна година са само двама ученици.

Експертът от **община Сливен** не е предоставил данни за ученици, които са завършили ОУ през 2022/2023 г., но не са записани в СУ/гимназия, нито за отпаднали през същата година от СУ/гимназия. Общината осигурява безплатен транспорт от селата до Сливен за всички ученици, както и безплатни учебници на учениците до 12 клас.

Според експерта от **община Твърдица** от завършилите ОУ през 2022/2023 г. 6 ученици не са продължили образованието си – всички от с. Шивачево; през същата учебна година 38 ученици са отпаднали от СУ/гимназия (35 от гр. Твърдица и 3 от с. Шивачево). През 2023/24 учебна година учащите на възраст 15-19 г. са общо 298, 6 са незаписаните в средно училище след завършено основно образование, а 38 ученици са отпаднали в хода на учебната година. Общината осигурява безплатен транспорт от селата в общината до гр. Твърдица за всички ученици, както и безплатни учебници на учениците до 12 клас.

Много са пътуващите ученици до средните училища и гимназии в областта – около 1800. **Пътуването на всички е безплатно** – или с ученически автобуси, или с обществен транспорт, за който общините/училищата предоставят карти.

По нареждане на кмета на община Нова Загора всички ученици от общината ползват безплатен транспорт. Има 2 схеми: „училищни автобуси“ и „битови линии“. Там където има линия с училищен автобус, учениците го ползват, а там където няма се ползват междуградските линии, като общината заплаща картите за пътуване.

На всички ученици са осигурени безплатни учебници.

Може да заключим, че **няма проблем с физическия достъп до средно образование в област Сливен.**

И все пак, трябва да имаме предвид, че осигуряването на физически достъп до училище и чрез училищни автобуси, и чрез безплатна карта за обществен транспорт съдържа проблеми, които вероятно в някои случаи довеждат до (скрито) отпадане от образование.

Училищните автобуси обслужват няколко села и няколко училища:

Училищата в града са различни – едносменен и двусменен режим – различна продължителност на учебните часове, от там и децата свършват часове по различно време. Автобусите не могат да се съобразят с всички училища. Някои деца почти не карат 7-ми час. Други закъсняват за 1-ви час. Има автобусни линии, които обслужват 2-3 села и сутрин деца от различни села и учащи в различни училища се тъпчат в един автобус. Създават се конфликти между тях.

Ползването на автобусите на обществения транспорт, освен че техните графици не са и няма как да бъдат съобразени с училищните часове, оставя напълно безконтролно придвижването на учениците:

Има случаи на ученици, които всеки ден тръгват за училище, но не влизат в час. Картата за пътуване и джобните, които получават, се разходват за кафе и забавления.

Тези проблеми едва ли имат лесно и еднозначно решение, но при такъв голям брой и дял пътуващи ученици от множество населени места е редно да бъдат обсъждани и да се търсят подходящи решения за различни случаи.

Но, при споделеното от директорите и общинските експерти, че всички ученици (с пренебрежими като брой изключения) се записват в СУ/гимназия, официалните данни на НСИ за „завършили“ основно и средно образование поражда въпроса:

Защо учениците, завършили 12 клас през 2022/2023 учебна година са 818, а когато този випуск е завършвал 7 клас през 2018 г. завършилите ученици са били 1983?³⁷

Отговор на този въпрос откриваме в данните от РУО и в някои от интервютата:

- Учениците се записват в СУ/ПГ, след което някои от тях отпадат.

Според данните от РУО-Сливен, отпаднали през учебните 2021/2022 и 2022/2023 години са общо: **304 ученици през първата и 409 ученици през втората учебна година**. В следваща таблица са включени и данните относно транспорта, училищното хранене и общежитие.

Средни училища, професионални гимназии, профилирани гимназии	Брой отпаднали ученици		Осигурен транспорт за живеещите извън населеното място ученици ³⁸	Осигурено хранене; ученически общежития
	2021/22	2022/23		
СУ „Хаджи Мина Пашов“, Сливен	30	29	Няма пътуващи	не
СУ „Пейо Яворов“, Сливен	0	0	Пътуват от 15 села с обществен транспорт	не
СУ „Йордан Йовков“, Сливен	10	4	Пътуват от 3 села с обществен транспорт	не
СУ „Константин Константинов“, Сливен	0	0	Пътуват от 7 села с обществен транспорт	не
ПГТО „Добри Желязков“, Сливен	112	157	Пътуват от 16 села, целеви средства от държавния бюджет	не
ПГЕЕ „Мария Кюри“, Сливен	0	0	Пътуват от 28 села, целеви средства от държавния бюджет	не
ПГИ „Проф. д-р Д. Табаков“, Сливен	0	0	Пътуват от 27 села и от други общини и области, целеви средства от държавния бюджет	не
ПГХТ „Акад. Н. Неделчев“, Сливен	1	2	Пътуват от 31 села, целеви средства от държавния бюджет	не

³⁷ Вж. <https://www.nsi.bg/bg/content/3505/> Динамичен ред: Edu 2.8.9.xls

³⁸ Данните от РУО са допълнени с данни от интервютата с директорите.

СПГСГ „Арх. Г. Козаров“, Сливен	12	7	Пътуват от 24 села и от други области, целеви средства от държавния бюджет	не
ПГ по механотехника Сливен	29	68	Близо половината ученици пътуват (няма данни от кои и колко са селата), целеви средства от държавния бюджет	не
Спортно училище „Димитър Рохов“ Сливен	7	5	Пътуват от 17 села, целеви средства от държавния бюджет	безплатно общезитие, осигурено хранене със средства 1/2 от бюджета на училището
ППМГ „Добри Чинтулов“, Сливен	0	0	Пътуват от 27 села и от други общини и области, целеви средства от държавния бюджет	не
ПГПЗЕ „Захари Стоянов“, Сливен	0	0	Пътуват от 17 села и от други общини, целеви средства от държавния бюджет	не
ПХГ „Дамян Дамянов“, Сливен	0	2	Пътуват от 20 села, целеви средства от държавния бюджет	не
СУ „Г.С. Раковски“, Котел	8	15	Около 300 ученици пътуват училищен автобус до 45 мин.	не
СУ „Иван Вазов“, Нова Загора	7	4	Общо 41 ученици пътуват от 12 села с училищен автобус и с карти за пътуване	осигурено хранене за учениците, които посещават ЦОУД, от бюджета на училището
СУ „Христо Ботев“, Нова Загора	0	0	132 ученици пътуват с училищен автобус на друго училище и с карти за пътуване	не
Професионална гимназия по селско стопанство, Нова Загора	48	47	Пътуват от 25 села (2 в област Стара Загора) с училищни автобуси на други училища и с карти за пътуване	не
Професионална гимназия по техника и технологии „Атанас Димитров“, Нова Загора	1	1	87 ученици пътуват (от общо 258), карти за пътуване и училищни автобуси на други училища	не
СУ „Неофит Рилски“, Твърдица	17	35	45 ученици пътуват с обществен транспорт от бюджета на училището	не
СУ „Г. Каравелов“, Шивачево	22	33	Пътуват от 4 села, от бюджета на училището като средишно	не

От приложената по-горе таблица става ясно, че през посочените две учебни години значително отпадане на ученици се е случило в следните училища:

- **ПГ по текстил и облекло „Добри Желязков“, Сливен:** отпаднали **112** ученици през 2021/2022 и **157** през 2022/2023. В училището са записани пътуващи ученици от 16 села.

Много малко са учениците, които отпадат по социални причини. Училището предоставя стипендии и еднократна помощ (100 лв.) 2 пъти в годината на социално слаби семейства. Понякога родителите злоупотребяват с помощта. След като получат парите, детето ходи 2-3 дни на училище и после спира. Не вдигат телефон.

- *Миграция – родителите мигрират, за да работят и оставят по-големите деца да се грижат за по-малките или децата остават на грижата на бабите и няма контрол, после връщането в училище е много трудно.*
- *Работа – децата започват законна/незаконна работа, за да изкарват пари.*

Родителите:

- *„Глезят“ децата. Прекаляват в старанието си да им осигурят пари, дрехи, телефони, за да не се чувства детето по-различно или по-долу от другите деца. Някои спират детето от училище, защото не могат да му дават всеки ден по 20 лв. джобни пари. Пари, които се харчат за кока-кола, пръчици, енергийни напитки или цигари.*
- *Неглижират училището – щом са изпратили детето на училище, значи то трябва да е на училище. Но дали в действителност е там? Има случаи на ученици, които всеки ден тръгват за училище, но не влизат в час. Картата за пътуване и джобните, които получават, се разходват за кафе и забавления.*
- *Липса на мотивация и осъзнатост:*
 - *Децата нямат никакво кариерно ориентиране. За тях няма значение в кое училище ще учи, за да има после професионална реализация и да гради кариера.*
 - *Важно е да учи до 10 клас, за да може да вземе шофьорска книжка, или*
 - *Учи до 12 клас, за да се види абитуриент (за момичетата), но дали ще вземе ДЗИ или не това не е от значение.*
 - *Примерът – техните родители (голяма част от които неграмотни), когато отидат в чужбина и започнат работа, изкарват много повече пари от учителите, които са учили толкова много години.*
 - *Понякога децата работят незаконно и изкарват 2 пъти повече от учителите си. (обобщение на анкетъора на споделеното от зам. директор)*

- **ПГ по механотехника Сливен:** отпаднали **29** ученици през 2021/2022 и **68** през 2022/2023. Почти половината ученици пътуват.

- *Трудова миграция*
- *Момичетата, които се записват, отпадат след 8 клас. В момента има само 1 момиче в 12 клас от кв. „Надежда“. Другото момиче майката го отписа няколко седмици преди да завърши.*
- *Някои ученици започват работа.*

В гимназията са назначени 2 медиатори, но и те са малко.

За втора година се провежда „Училищен Оскар“ – в края на учебната година (през април) се номинират ученици (без отсъствия, добри прояви, доброволчество), които биват наградени от училището.

Предложения за справяне с проблема:

Промяна в Закона – задължително средно образование или шофьорската книжка след завършен 12 клас.

В училището шофьорският курс е безплатен и е включен в учебния план. Много ученици предпочитат да учат до 10 клас и да си платят курса, вместо да учат теорията в 11 клас, а практика – в 12-ти. (обобщение на анкетъора на споделеното от зам. директор)

- **ПГ по селско стопанство, Нова Загора:** отпаднали **48** ученици през 2021/2022 и **47** през 2022/2023. Пътуват от 25 села (2 от тях в област Стара Загора) с училищни автобуси на други училища и карти за пътуване. Общо в гимназията се обучават около 307 ученици, от които 85% са пътуващите.
- 95% от учениците в гимназията са деца от уязвими групи. Повечето ученици отпадат в 11 и 12 клас след навършване на 16 години.
- Ранни бракове особено за момичетата – пример с паралелка стартирала в 8 клас с 20 момичета, в момента в 12 клас са останали 5 момичета, от които само 1 се е явило на ДЗИ.
- Проблем с родителите – родителите не пускат момичетата на училище от страх да не бъдат откраднати. Децата не желаят да се женят толкова, колкото родителите искат да се сватосат с подходящо семейство и избират бъдещ/а зет/снаха.
- Миграцията – повечето семейства са в постоянно движение, ходят-връщат се. Учителите се опитват да работят заедно с родителите. Родителските срещи се провеждат от учителския колектив по местоживеене. Директорката търси съдействието на кметовете, за да организират срещи с родителите по места.
- Еднократни социални стипендии до 100 лв. за посрещане на целеви нужди (дрехи, обувки...)
- В момента гимназията работи по различни проекти и национални програми. Но въпреки това допълнителните обучения по различните програми не са достатъчни за да се наваксат пропуските и да се покрият НВО и ДЗИ. Училището е с ниски резултати. (обобщение на анкетъора на споделеното от директора)
- **СУ „Хаджи Мина Пашов“, Сливен:** отпаднали **30** ученици през 2021/2022 и **29** през 2022/2023. Няма пътуващи от други населени места ученици; има деца от кв. Дебелата кория (познат и като ДЗС „Диню Дачев“), но не е ясно дали сред тях има обучаващи се в 8-12 клас. Пътуването с градски транспорт от кв. Дебелата кория до кв. Комлука, където се намира СУ „Хаджи Мина Пашов“, е между 30 и 45 мин. Директорът е отказал да предостави каквито и да било данни. Единственият отговор е на въпроса за причините за отпадане на ученици от средно образование – „миграцията“.

- СУ „Неофит Рилски“, Твърдица: отпаднали 17 ученици през 2021/2022 и 35 през 2022/2023 – според директора на училището, по 5 отпаднали ученици през двете учебни години.³⁹ 45 ученици пътуват с обществен транспорт от бюджета на училището.

Целта на учениците е да вземат шофьорски книжки, затова посещават училище до 10 клас и след това се записват в 11 клас, но спират да учат, тъй като започват да работят. (обобщение на анкетъора на споделеното от директора)

- СУ „Г. Каравелов“, Шивачево: отпаднали 22 ученици през 2021/2022 и 33 през 2022/2023 – според директора на училището, съответно 35 и 32 отпаднали ученици. 27 ученици от 8-12 клас пътуват от 4 села, от бюджета на училището като средишно.

Особен случай:

Двете средни училища в гр. Нова Загора – СУ „Иван Вазов“ и СУ „Христо Ботев“. Двете училища се намират в центъра на града. (<https://maps.app.goo.gl/6dXJi72cMQjubeJ29>)

- В СУ „Иван Вазов“ учат **само деца от ромски произход** – общо 330 ученици. Отпаднали от средно образование са 7 ученици през 2022/22 и 4 ученици през 2022/23 г.; пътуващи са 41 ученици в 8-12 клас от 12 села.
- В СУ „Христо Ботев“ учат **само деца от български произход** – общо 931 ученици. Отпаднали няма; пътуващи са 52 ученици в 8-12 клас от 15 села.

В град Нова Загора има 2 средни училища и 2 професионални гимназии. Двете средни училища се намират в центъра на града в близост до община и театър. В СУ „Христо Ботев“ учат 931 ученици и може би е най-голямото в общината и едно от най-големите в област Сливен. СУ „Иван Вазов“ обслужва ромските деца от града и селата. А СУ „Христо Ботев“ обслужва всички български деца. Училището се помещава в стара сграда (първото училище на града), която не е проектирана за толкова много деца. За да поеме всички български деца, училището е на двусменен режим. (пояснения на анкетъора)

Няма как да не зададем въпроса: **Как общината е допуснала подобно обособяване?** Обичайният отговор при възникване на сегрегирано училище – „то е в/по-близо до квартала/махалата и родителите предпочитат децата им да се записват в него“ – в този случай не е валиден.

Нека се опитаме да обобщим посочените от интервюираните причини за отпадане на ученици от средно образование:

- Някои ученици се записват в средно училище/гимназия, **за да** завършат 10 клас – законово изискване за придобиване на свидетелство за правоуправление на МПС при навършване на 18 г.

Целта на учениците е да вземат шофьорски книжки, затова посещават училище до 10 клас и след това се записват в 11 клас, но спират да учат, тъй като започват да работят. (СУ „Неофит Рилски“, Твърдица)

Много малко от момчетата успяват да завършат средно образование. Момчетата завършват първа степен на средно образование (10 клас), за да могат да си изкарат

³⁹ Най-голямата разлика в данните от РУО и от директор на училище.

свидетелство за управление на МПС и заминават да работят в чужбина. (ОУ „Св. Паисий Хилендарски“, с. Стоил войвода)

- Част от учениците-момичета се омъжват или биват спирани от училище от родителите си, за да не бъдат откраднати по пътя.

Средно образование продължават всички момчета. Момчетата не продължават от страх да не бъдат откраднати. (ОУ „Д-р Петър Берон“, Желю войвода)

Момчетата не продължават да учат. (ОУ „Св. Климент Охридски“, с. Блатец)

Момчетата не продължават да учат. Има момчета, които продължават да учат и в 9-10 клас отпадат заради женитба. (ОУ „Св. Паисий Хилендарски“, с. Тополчане)

- Някои ученици са принудени от семейни обстоятелства да прекъснат образованието си, за да работят и помагат в прехраната на семействата си.

Лошо финансово състояние на семействата. Невъзможност семействата да им осигурят пари за деня („като джобни“) и невъзможност да им осигурят нормален житейски комфорт така, че да не изпаднат в унижение спрямо своите съученици. (СУ „Георги Раковски“, Котел)

Причините са, че децата работят (заедно с родителите) – трудова миграция. (ОУ „Кап. Петър Пармаков“, с. Градец)

- Някои ученици ту пътуват с родителите си, ту се връщат, при което „скрито“ или фактически отпадат от училище, или остават при роднини, които трудно упражняват контрол.

Хората в малките населени места са зависими от състоянието на икономиката, която там е традиционно по-слабо развита, а възможностите за работа са ограничени и равнището на безработица е по-високо, това налага често родителите да работят в чужбина, а децата да бъдат оставяни без надзор при баба/дядо или близки роднини (в по-голямата си част лицата, осъществяващи контрол не притежават пълномощно и трудно се осъществява връзка с тях). (ПГХТ „Акад. Неделчев“, Сливен)

- Някои ученици нямат/губят интерес към образованието и ту посещават училище, ту не го посещават, при което „скрито“ отпадат.

Има ученици, които се записват [в средно училище], но изобщо не посещават училище. (ОУ „Братя Миладинови“, с. Злати войвода)

Причини за незаписване на тези трима ученици (момичета) са – единият мигрира за чужбина, другият ученик се грижи за своите по-малки братя и сестри, а третият ученик предпочита да гледа сериалите по телевизията вместо да ходи на училище. (ОУ „Св. Паисий Хилендарски“, с. Сотиря)

В отделните случаи част от тези причини се сплитат и взаимно се усилват.

Освен това: В селата няма центрове/услуга за работа с деца със специални образователни потребности (СОП). Градът е отдалечен и няма адекватни грижи и образование за тези деца. Има деца със СОП, които имат възможността да учат за професия, но нямат възможността да посещават училище извън селото, тъй като трябва да са с придружител, споделя директор на училище.

По Закона за достъп до обществена информация получихме данни за завършилите – успешно положили държавните зрелостни изпити ученици за три учебни години и за всяко от средните училища и гимназии.⁴⁰ В следващата таблица са училищата, в които завършилите са **под 10 годишно за поне две от трите учебни години**. Възможно е този нисък брой завършили да е инцидентен, възможно е да се дължи на голям брой отпаднали през годините, възможно е проблемът да е системен. Вероятно в различните случаи проблемът е различен. Отговорът на въпроса защо се е случило така не е в нашата компетентност. Ние можем единствено да насочим вниманието към данните.

Училище	завършили 2021/22	завършили 2022/23	завършили 2023/24
СУ „Хаджи Мина Пашов“, Сливен	0	2	10
СУ „Йордан Йовков“, Сливен	0	7	0
ПГ по текстил и облекло „Добри Желязков“, Сливен	1	5	14
Сливенска професионална гимназия по строителство и геодезия „Арх. Георги Козаров“, Сливен	6	3	0
ПГ по механотехника, Сливен	2	3	7
СУ „Иван Вазов“, Нова Загора	0	0	0
ПГ по селско стопанство, Нова Загора	5	1	2
СУ „Неофит Рилски“, Твърдица	0	7	9

Нека да обърнем внимание на случващото се в основните училища в малките населени места на областта. Да, директорите на тези училища или посочените от тях лица, с които са проведени интервютата, споделят, че (почти) всички ученици, завършващи основно образование при тях, се записват да продължат образованието си в средни училища или гимназии – някои от тях извън област Сливен. Но също така споделят, че не знаят/нямат никаква информация какво става по-нататък с тези ученици.

⁴⁰ Данните са от Центъра за оценяване в предучилищното и училищното образование към МОН.

В следващата таблица са представени 29-те основни училища, които са включени в проучването. Всички те са в населени места, в които няма средно училище/гимназия.

В предоставената от РУО-Сливен таблица с данни за завършилите ученици през 2021/2022 и 2022/2023 г. са подчертани училищата, в които броят им и през двете учебни години е под 10 души. Това са общо 11 училища.

Основни и обединени училища	Брой ученици, завършили през 2021/22 уч.г.	Брой ученици, завършили през 2022/23 уч.г.
ОУ „Св. Климент Охридски“, с. Блатец	30	35
ОУ „Хаджи Димитър“, с. Бяла	3	6
ОУ „Найден Геров“, с. Гавраилово	36	24
ОУ „Д-р Петър Берон“, с. Желю войвода	20	19
ОУ „Братя Миладиново“, с. Злати войвода	5	6
ОУ „Св. Кирил и Методий“, с. Камен	19	27
ОУ „Христо Смирненски“, гр. Кермен	8	15
ОБУ „Черноризец Храбър“, с. Крушаре	28	21
ОУ „Христо Ботев“, с. Самуилово	36	37
ОУ „Св.Паисий Хилендарски“, с. Сотиря	28	21
ОУ „Хаджи Димитър“, с. Селиминово	12	14
ОУ „Васил Левски“, с. Стара река	8	7
ОУ „Св.Паисий Хилендарски“, с. Тополчане	41	47
ОУ „Г. С. Раковски“, с. Пъдарево	4	2
ОУ „Христо Ботев“, с. Мокрен	6	6
ОУ „Кап. Петър Пармаков“, с. Градец	29	39
ОУ „Христо Ботев“, с. Тича	5	4
ОУ „Д-р Петър Берон“, с. Филаретово	10	4
ОУ „Н.Й.Вапцаров“, с. Ябланово	41	36
ОУ „Димитър Камбуров“, с. Стрелци	1	0
ОУ „Св. Кирил и Методий“, с. Кипилово	4	3
ОУ „Злати Терзиев“, с. Баня	8	5
ОУ „Св. Кирил и Методий“, с. Коньово	7	11
ОУ „П.Р. Славейков“, с. Кортен	11	12
ОУ „И. Макариополски“, с. Любенова махала	5	3
ОУ „Св. П. Хилендарски“, с. Стоил войвода	15	13
ОУ „Христо Ботев“, с. Съдиево	12	16
ОУ „Никола Прокопиев“, с. Сборище	13	7
ОУ „Никола Й. Вапцаров“, с. Бяла паланка	6	8

Въпросът е: какъв е смисълът да продължават да съществуват подобни училища? Популярният аргумент „Закриете ли училището, закривате селото“ отчита ли интересите и потребностите на децата да получат качествено образование? Завършването на основно образование в паралелка с 3-7 ученици подготвя ли детето за продължаване на образованието в напълно различна образователна и социална среда?

Всички деца се записват в средно училище/гимназия, но какъв дял от тях постъпват в професионална гимназия с осъзнат интерес към професиите, които се предполага да овладеят и в бъдеще да практикуват? Добре известен факт е, че част от професионалните гимназии трудно набират ученици; че в някои случаи учители влизат в твърде некоректни сблъсъци помежду си при опитите да привлекат ученици. За какъв избор на учениците на училище/професия може да се говори в тези случаи?

Да, то бива записано в средно училище – вероятно в повечето случаи професионална гимназия без интерес към съответната професия, вероятно и **заради** отпусканата помощ за записан ученик в 8 клас, вероятно и **за да** завърши 10 клас и да има право да придобие шофьорска книжка, и/или заради предоставяна от конкретното училище стипендия... но **не защото** е мотивирано да продължи и завърши средно образование, да овладее съответната професия.

И един въпрос: Дали в тези училища не се случва да отпаднат значителен брой деца още в 4/5/6 клас? Дали броят на записаните в 1-5 клас ученици дава основание училищата да продължават да съществуват, въпреки че основно образование в тях завършват толкова малко ученици?

Да огледаме данните за успешно положилите матурите ученици – кое основно училище са завършили? Има ли ученици, завършили средно образование, които са завършили някое от тези основни училища? И ако няма такива ученици, нека не се подвеждаме под вероятни обяснения като „ромите не ценят образованието“, „неграмотни родители – неграмотни деца“, защото в подобни училища учат основно деца от ромски произход. И да, в някои от тях учителските колективи полагат усилия, работят по проекти, опитват се да мотивират децата. Учениците се записват в някоя професионална гимназия, но успяват ли да се адаптират към новата среда? Как са приети от учители и съученици? И ако все пак някои от тях успяват, то успехът им е въпреки всичко, а не защото са създадени предусловия за тяхното успешно образователно развитие.

Получените по Закона за достъп до обществена информация данни за завършилите – успешно положили държавните зрелостни изпити – ученици за три учебни години и за всяко от средните училища и гимназии, включват и данни за училището, в което те са завършили основното си образование. Нека да проверим колко ученици, завършили средно образование през трите учебни години – 2021/22, 2022/23, 2023/24, са завършили основното си образование в някои от училищата от горната таблица:

Училище	2021/22	2022/23	2023/24
ОУ „Хаджи Димитър“, с. Бяла	2	2	3
ОУ „Братя Миладиново“, с. Злати войвода	2	0	0
ОУ „Г. С. Раковски“, с. Пъдарево	0	0	1
ОУ „Христо Ботев“, с. Мокрен	0	0	0
ОУ „Димитър Камбуров“, с. Стрелци	1	0	0
ОУ „Иларион Макариополски“, с. Любенова махала	0	0	0

ОУ „Димитър Камбуров“, с. Стрелци, община Котел: Училището е много малко със смесени паралелки. Миналата учебна година са имали 1 ученик в 7 клас, който се е преместил да учи в ОУ в с. Кипилово. А директорът казва, че няма ученици, завършили училището, които не продължават образованието си.

Родителите се стараят да осигурят на децата възможност да продължат да учат средно образование. Децата предпочитат да продължат образованието си в гр. Елена, област Велико Търново, тъй като е по-близо. До селото няма транспорт. Липсва рейс до Котел, въпреки че селото е от община Котел. Има автобус, който идва до съседното село Боринци, но не се качва до Стрелци. Семействата се спасяват поединично. Някои извозват децата с коли, други имат роднини в Боринци и децата преспиват там. (обобщение на анкетъора на споделеното от директора)

Директорът споделя, че ежегодно се провеждат по няколко срещи за професионално ориентиране. Съвместно с образователния медиатор организират срещи с успели хора от селото, за да мотивират учениците да продължат да учат. Провеждат родителска среща с учители от средните училища от съседни общини, които представят училищата и изучаваните в тях специалности.

*

*

*

Предложения от директори за промяна в политики, за да се стимулира завършването на средно образование:

- Условието за получаване на свидетелство за правоуправление на МПС да е завършено средно образование, а не 10 клас.
- Спиране на всички социални помощи за семейства, чиито деца не посещават училище, а не само т.нар. детски.

**AMERICA FOR
BULGARIA
FOUNDATION**

Подкрепата за фондация „Тръст за социална алтернатива“ е осигурена от Фондация „Америка за България“. Изявленията и мненията, изразени тук, принадлежат единствено на фондация „Тръст за социална алтернатива“ и не отразяват непременно вижданията на Фондация Америка за България или нейните партньори.